

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему Інноваційні моделі мікрокредитування сільського господарства в
Україні

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0729-з
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та
страхування

освітньої програми фінанси і кредит
спеціалізації Корпоративні фінанси

Бондар Б.О.

Керівник к.е.н., доцент Батракова Т.І.

Рецензент к.е.н., доцент.

Запоріжжя – 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
Освітня програма фінанси і кредит
Спеціалізація Корпоративні фінанси

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____ **А.П. Кущик**

« _____ » _____ **202 року**

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Бондар Богдан Олександрович
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Інноваційні моделі мікрокредитування сільського господарства в Україні

керівник роботи: Батракова Тетяна Іванівна, к.е.н., доцент
затверджені наказом ЗНУ від 18 червня 2020 року № 810-с

2. Строк подання студентом роботи 10 листопада 2020 року

3. Вихідні дані до роботи фінансова звітність АТ «Прокредитбанк», звіти керівництва АТ «Прокредитбанк», статистичні дані Національного банку України, Державної служби статистики України

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) теоретичні засади інноваційних моделей мікрокредитування в Україні, аналізу сучасного стану мікрокредитування аграрних підприємств в Україні в цілому та АТ «Прокредитбанк» зокрема, розробка та обґрунтування інноваційних моделей мікрокредитування сільського господарства в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):
магістерська робота містить 21 рис., 17 табл. і 1 формулу.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Батракова Т.І., к.е.н., доцент	15.08.2020 р.	15.08.2020 р.
2	Батракова Т.І., к.е.н., доцент	12.09.2020 р.	12.09.2020 р.
3	Батракова Т.І., к.е.н., доцент	03.10.2020 р.	03.10.2020 р.

7. Дата видачі завдання_26 червня 2020 року

Календарний план

№ з/п	Назва етапів магістерської роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	05.07.2020 р. – 09.07.2020 р.	виконано
2.	Виконання вступу	10.07.2020 р. – 08.08.2020 р.	виконано
3.	Виконання розділу 1	09.08.2020 р. – 12.09.2020 р.	виконано
4.	Виконання розділу 2	13.09.2020 р. – 17.10.2020 р.	виконано
5.	Виконання розділу 3	18.10.2020 р. – 28.10.2020 р.	виконано
6.	Формування висновків	28.10.2020 р. – 31.10.2020 р.	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	01.11.2020 р. – 09.11.2020 р.	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	10.11.2020 р.	виконано

Студент _____
(підпис)

Б.О. Бондар
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи _____
(підпис)

Т.І. Батракова
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.Ю.Кисільова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 100 с., 21 рис., 17 табл., 79 джерел, 1 додаток.

Об'єктом дослідження є процес розвитку мікрокредитування сільського господарства в Україні.

Предметом дослідження є теоретико–методичні положення та практичні рекомендації щодо розвитку мікрокредитування сільського господарства в Україні в цілому та АТ «Прокредитбанк» зокрема.

Мета дослідження полягає у подальшому розвитку інноваційних форм мікрокредитування сільського господарства в Україні.

В основу методології дослідження були покладені загальнонаукові підходи дослідження інноваційних методів мікрокредитування сільського господарства в Україні та спеціальні методи, зокрема кореляційно-регресійного аналізу для оцінки впливу обсягу кредитів сільськогосподарських підприємств досліджуваного банку на його чистий прибуток.

Рекомендації на макроекономічному рівні полягають у розвитку сільської кредитної кооперації, активізації кредитування аграрних підприємств на основі аграрних розписок та векселів, співпраці мікрофінансових організацій та комерційних банків, створення місцевих фондів мікрокредитування, використання інструментів факторингу, форфейтингу та лізингу, р2р кредитування.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що наведені пропозиції можуть бути імплементовані у діяльність АТ «Прокредитбанк» та забезпечать зростання чистого прибутку банку.

КРЕДИТ, МІКРОКРЕДИТ, СУБ'ЄКТ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА, АГРОКРЕДИТ, СІЛЬСЬКА КРЕДИТНА КООПЕРАЦІЯ, ФОНД МІКРОКРЕДИТУВАННЯ, ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КРЕДИТУВАННЯ АГРАРІЇВ, МІКРОФІНАНСОВА ОРГАНІЗАЦІЯ

SUMMARY

Qualifying work of the master: 100 pages, 21 figures, 17 tables, 79 sources, 1 appendices.

The object of research is the process of development of microcredit in agriculture in Ukraine.

The subject of the research is theoretical and methodological provisions and practical recommendations for the development of microcredit in agriculture in Ukraine in general and PJSC «ProCreditbank» in particular.

The purpose of the study is to further develop innovative forms of microcredit in agriculture in Ukraine.

The research methodology was based on general scientific approaches to the study of innovative methods of microcredit in agriculture in Ukraine and special methods, including correlation and regression analysis to assess the impact of loans to agricultural enterprises of the studied bank on its net profit.

As modern Ukrainian banking practice shows, the procedures for issuing microloans are more complex and lengthier compared to lending to corporate clients. This, in turn, leads to additional costs for banking institutions and does not allow them to fully realize their potential in the market under study. The influence of these factors significantly reduces the attractiveness of banks' work with small and medium-sized businesses in the field of microcredit.

The main reason for the development of microcredit in Ukraine is the development of small and medium enterprises. Priority areas for microcredit development are to encourage banks and non-banking institutions to expand microcredit services, create favorable conditions for entities to obtain microcredit, and develop a national microcredit program, which would highlight the priorities and main measures for the development of microcredit. This would improve the main indicators of the economic condition of the national economy and give impetus to the exit of the economy from the crisis.

Recommendations at the macroeconomic level are the development of rural credit cooperation, intensification of lending to agricultural enterprises on the basis of agricultural receipts and bills, cooperation of microfinance organizations and commercial banks, creation of local microcredit funds, use of factoring, forfaiting and leasing, p2p lending.

The practical significance of the obtained results is that these proposals can be implemented in the activities of PJSC «ProCreditbank» and will increase the net profit of the bank, as well as improve the state of microcredit in agriculture in Ukraine.

It is proposed to include in the line of credit products of the bank - structured pre-export financing of stocks of agricultural products. An additional advantage for the bank's borrowers may be the ability to issue double warehouse certificates, which allows you to get more credit.

CREDIT, MICROCREDIT, SMALL ENTERPRISE ENTITY, AGROCREDIT,
RURAL CREDIT COOPERATION, MICROCREDIT FUND, MICROFINANCIAL
ORGANIZATION

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	11
1.1 Економічна сутність мікрокредитування	11
1.2 Моделі мікрокредитування сільського господарства.....	15
1.3 Нормативно-правове регулювання мікрокредитування сільського господарства	25
2 КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ.....	32
2.1 Аналіз динаміки обсягу мікрокредитування сільського господарства в Україні у розрізі основних моделей	32
2.2 Оцінка умов мікрокредитування сільського господарства в Україні.....	40
2.3 Аналіз фінансово-кредитної діяльності та мікрокредитування сільського господарства АТ «Прокредитбанк»	46
3 ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ.....	62
3.1 Зарубіжний досвід мікрокредитування сільського господарства та можливості його застосування в Україні.....	62
3.2 Розробка інноваційного мікрокредитного продукту для АТ «Прокредитбанк»	82
ВИСНОВКИ.....	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93
ДОДАТОК А	102

ВСТУП

Актуальність роботи. У 2019 році у галузі сільського господарства працювало 50239 підприємств, з яких 99% належить до середніх та малих, а також 25211 фізичних осіб підприємців. МСБ у сільському господарстві генерували 86,7% загального обсягу реалізації. Водночас доступ до відносно дешевих кредитних ресурсів, в першу чергу, комерційних банків, мають великі агрохолдинги, оскільки аграрне виробництво характеризується високим рівнем ризику, що зумовлюється зокрема фактором залежності результатів господарської діяльності від погодних умов, а малий розмір підприємства створює додаткові кредитні ризики. Тому актуальним питанням є дослідження проблематики мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва у аграрній галузі.

Сучасний стан дослідження. Різні аспекти кредитування сільського господарства в Україні та мікрокредитування зокрема, досліджують у своїх роботах такі вчені як Алескерова Ю.В., Андрос С.В., Артеменко Д.А., Бечко П.К., Бондаренко Н.В., Ботвіна Н.О., Бочарова Ю.Г., Бурковська А.В., Вдовенко Л.О., Вергун А.М., Войтюк А.В., Гмиря В.П., Грубінка І.І. Зоря О.П., Катан Л.І., Кисіль С.С., Лавріненко І.А., Лагодієнко Н.В., Лупенко Ю.О., Малій О.Г., Мальований М.І., Маренич Т.Г., Назар М.В., Непочатенко О.О., Олійник Л.А., Правдюк Н.Л., Прокопенко Н.С., Радченко Н.Г., Салогуб І.І., Свинчук А.А., Сидор Г.В., Скалецька О.В., Скрипник Ю.В., Содома Р.І. Ступницький О.І., Танасюк І.М. Чернявська Л.В., Щурик М.В. Яценко О.В. та інші.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у подальшому розвитку інноваційних форм мікрокредитування сільського господарства в Україні.

Для досягнення цієї мети було поставлено такі завдання:

1. Визначити сутність мікрокредитування.

2. Розкрити зміст основних моделей мікrokредитування сільського господарства.

3. Систематизувати нормативно-правову базу мікrokредитування аграрного сектору.

4. Проаналізувати динаміку обсягу мікrokредитування сільського господарства в Україні за різними моделями.

5. Провести оцінку умов мікrokредитування сільського господарства в Україні.

6. Проаналізувати фінансово-господарську діяльність та мікrokредитування сільськогосподарських підприємств АТ «Прокредитбанк».

7. Узагальнити зарубіжний досвід мікrokредитування сільського господарства та визначити можливості його застосування в Україні.

9. Надати рекомендації щодо удосконалення банківських продуктів мікrokредитування сільського господарства АТ «Прокредитбанк».

Об'єктом дослідження є процес розвитку мікrokредитування сільського господарства в Україні.

Предметом дослідження є теоретико–методичні положення та практичні рекомендації щодо розвитку мікrokредитування сільського господарства в Україні в цілому та АТ «Прокредитбанк» зокрема.

В основу методології дослідження були покладені загальнонаукові підходи дослідження інноваційних методів мікrokредитування сільського господарства в Україні та спеціальні методи, зокрема кореляційно-регресійного аналізу для оцінки впливу обсягу кредитів сільськогосподарських підприємств досліджуваного банку на його чистий прибуток.

Інформаційною базою для дослідження стали монографічні дослідження, наукові публікації у фахових виданнях, статистичні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, фінансова звітність та звіти керівництва АТ «Прокредитбанк», ресурси мережі Інтернет тощо.

Новизна отриманих результатів:

набуло подальшого розвитку:

- рекомендації щодо розвитку інноваційних форм мікрокредитування сільського господарства в Україні, зокрема, розвитку сільської кредитної кооперації, активізації кредитування аграрних підприємств на основі аграрних розписок та векселів, співпраці мікрофінансових організацій та комерційних банків, створення місцевих фондів мікрокредитування, використання інструментів факторингу, форфейтингу та лізингу, р2р кредитування.

удосконалено:

- розширено банківські продукти АТ «Прокредитбанк» за рахунок включення до лінійки кредитних продуктів банку для сільськогосподарських підприємств – структурованого передекспортного фінансування складських запасів сільськогосподарської продукції.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що наведені пропозиції можуть бути імплементовані у діяльність АТ «Прокредитбанк» та забезпечать зростання чистого прибутку банку, а також поліпшити стан мікрокредитування сільського господарства в Україні.

Особистий внесок автора. Магістерська робота є самостійною науковою працею, а усі викладені результати було отримано автором особисто під керівництвом наукового керівника.

Апробація результатів дослідження.

Публікації.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1 Економічна сутність мікрокредитування

Дослідження теоретичних засад інноваційних моделей мікрокредитування сільського господарства доцільно розпочати з визначення сутності поняття «мікрокредитування». В першу чергу слід зазначити, що мікрокредитування у світі набуло поширення та розвивається з 80-х років ХХ століття. Перші його приклади виникли бідних азіатських країнах, а потім цей досвід було поширено на країни Латинської Америки та Африки. Як приклади фінансово-кредитних установ, що активно надають мікрокредити, можемо вказати такі як The Village Banks (Unit Desa) of Bank Rakyat (Індонезія), Grameen Bank (Бангладеш), БанкоСоль (Болівія), Райффайзенбанк (Австрія), Креді–Агриколь (Франція), Фарм Кредит Систем (США) та інші. Вперше запропонував надавати незначні за сумою позики бідним верствам населення Мухаммад Юнус у 1983 році, який є засновником Grameen Bank [1].

Інтерес до мікрокредитування посилювався після проведення у лютому 1997 році Саміту з мікрокредитування у Вашингтоні. Зокрема, його учасниками було сформульовано визначення поняття «мікрокредитування» як програми, що створена з метою надання невеликих позик для бідних верств населення з метою сприяння їх самозайнятості.

Поняття «мікрокредит» визначається двома основними чинниками. По-перше сумою кредиту, яка, як правило, є невеликою. Європейський банк реконструкції та розвитку відносить до мікрокредитів позики на суму до 30 тис. доларів США, а Фонд розвитку підприємництва (раніше Німецько-Український фонд) – до 50 тис. євро [2]. По-друге, суб'єктами отримання такої позики – суб'єкти малого підприємництва та бідні верстви населення. Так Європейська Комісія дає таке визначення поняттю «мікрокредит», а саме, визначає як позику

у сумі до 25 000 євро для підтримки розвитку індивідуального підприємництва (фізичних осіб–підприємців) та малих підприємств [3].

Розміри господарюючих суб'єктів, які можуть розраховувати на отримання мікрокредиту, визначається річним обсягом операцій (виручкою від реалізації) та кількістю співробітників, а в окремих випадках – сукупною вартістю активів. Безпосередньо на суму позики можуть впливати такі чинники як мета залучення кредиту, фінансовий стан постачальника, вартість застави тощо.

У таблиці 1.1 узагальнено основні підходи до визначення поняття «мікрокредитування» у наукових джерелах.

Таблиця 1.1 – Підходи до визначення поняття «мікрокредитування»

Автор	Визначення
Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. [1]	Мікрокредитування – є один із елементів фінансування, який передбачає надання банком чи іншою організацією невеликої суми у борг. Це специфічна форма кредитування суб'єктів малого підприємництва, яка: обмежена у розмірах, не потребує забезпечення заставою, надається на короткий термін.
Лупенко Ю.О. [4]	Мікрофінансування за своєю сутністю – це бізнес, покликаний вирішувати соціальні завдання, адже працює на стику соціального розвитку та комерційної діяльності.
Свинчук А.А. [5]	Мікрокредитування – один із елементів мікрофінансування, який передбачає надання банком чи іншою організацією не великої суми у борг.
Танасюк І.М. [6]	Мікрокредитування спрямоване на потреби малого і середнього бізнесу, який не має достатнього доступу до послуг банків, інших кредитних організацій, не зацікавлених у роботі з дрібними позичальниками.
Бочарова Ю.Г. [7]	Мікрокредитування — це надання коштів у невеликому обсязі на обмежений часовий термін.
Прокопенко Н.С. [8]	Мікрокредитування виступає окремим сегментом кредитування суб'єктів малого підприємництва і характеризується невеликими розмірами позик, лояльністю до забезпечення (за незначних розмірів відсутності застави), за відсутності кредитної історії.

Отже, на основі аналізу визначень, наведених у табл. 1.1 вказати на такі основні вимоги, що висувуються до мікрокредитування – це незначна сума позики та видача її на короткий термін суб'єктам малого підприємництва. Слід вказати також на те, що мікрокредит має подвійний вплив, з одного боку,

економічний, тобто дозволяє створювати прибуток, генеруючи активи, а з другого боку, соціальний, тобто сприяє соціальному включенню та, відповідно, фінансовій інтеграції окремих підприємців.

Основні принципи функціонування мікрокредиту узагальнено на рис. 1.1.

Рисунок 1.1 – Принципи функціонування мікрокредиту

Джерело: [1]

Слід вказати на те, що у світовій практиці підприємці мають право брати мікрокредит тільки на визначені цілі. Отже, особливості мікрокредиту обумовлені: строком його надання, сумою, наданою за таким кредитом, яка повинна відповідати розміру доходу підприємця (або фізичної особи), цільовим характером надання.

Погоджуємось з думкою дослідника З. С. Варналій, який виділяє такі основні особливості мікрокредитування:

– сума одержуваного в перший раз кредиту не перевищує 50 % внутрішнього валового продукту, що припадає на душу населення;

- однією з форм забезпечення кредиту є порука групи позичальників (ваучинг);
- основними гравцями на ринку мікрокредитування є інститути мікрокредитування, які можуть бути представлені ощадними та універсальними банками, кредитними союзами, громадськими організаціями тощо;
- кредити можуть видаватися на основі інформації про клієнта, що була отримана при особистих контактах;
- мікрокредитування є трудомісткою операцією; процентні ставки вищі ніж при звичайному кредитуванні (20–40 %) [9].

Щодо основних завдань мікрокредитування, то слід вказати на те, що підвищення його доступності створює цілий ряд переваг для суб'єктів малого підприємництва, зокрема і в сільській місцевості, а саме, доступність роздрібних фінансових послуг у розрізі територій і клієнтських груп, розвиток технологій фінансування, в тому числі мікрофінансування малого агробізнесу, мотивація і спрощення започаткування підприємницької діяльності для сільського населення, збільшення оподатковуваної бази – за рахунок зменшення частки готівки в розрахунках на користь більш контрольованих грошових потоків, підвищення ощадної активності сільського населення, створення можливостей для накопичення та інвестицій, зниження соціальної ізоляції сільського населення, що не має соціальних зв'язків і матеріальних можливостей для поліпшення фінансового становища, скорочення обсягу неформальних кредитних ринків (лихварства), перехід від витратного методу подолання бідності (субсидії та благодійність) до програм із забезпечення доходів і доступу до фінансування для мотивації самозайнятості та поліпшення матеріального становища сільського населення [10].

Таким чином, на основі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що під мікрокредитуванням слід розуміти надання суб'єктам малого підприємництва невеликих позик на короткостроковий термін з метою розвитку їх господарської діяльності, тобто носить, як правило, цільовий характер.

1.2 Моделі мікрокредитування сільського господарства

Перш за все необхідно вказати на те, що модель мікрокредитування сільського господарства визначається інституцією, яка займається наданням мікрокредитів. У найбільш загальному випадку пропонуємо виділяти три основні моделі мікрокредитування (рис. 1.2). Перша модель передбачає надання кредитів через комерційні банки, друга – через небанківські установи та третя – передбачає надання гарантій та страхування за мікрокредитами сільськогосподарських підприємств.

Рисунок 1.2 – Моделі мікрокредитування сільського господарства

Джерело: [11]

Щодо першої моделі - банківського мікрокредитування, то необхідно зазначити, що банки активно долучаються до кредитування сільськогосподарських виробників, особливо у межах співпраці з міжнародними фінансовими інституціями.

Більш поширеною є друга модель - надання мікрокредитів небанківськими організаціями. Основні їх види узагальнено на рис. 1.3. Далі коротко

охарактеризуємо роль кожного з суб'єктів мікрокредитування у кредитуванні сільськогосподарських підприємств.

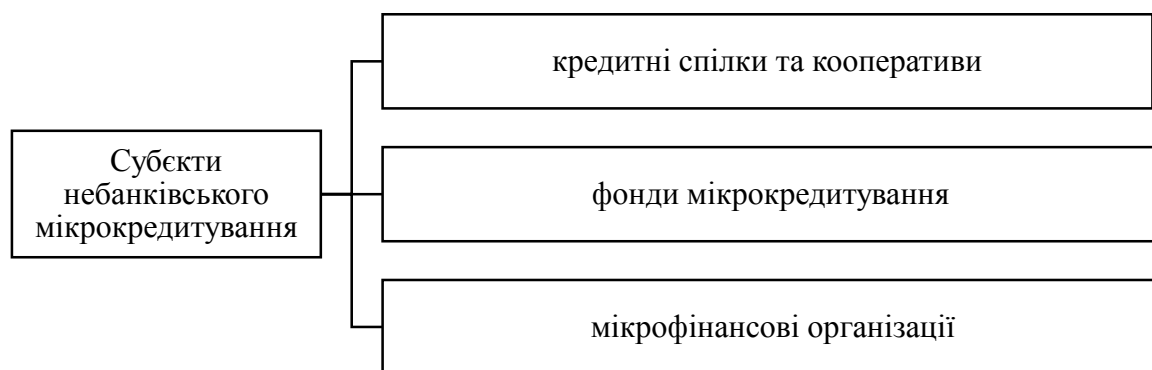

Рисунок 1.3 – Суб'єкти небанківського мікрокредитування сільського господарства

Джерело: [12]

Наразі набуває поширення надання мікrokредитів сільськогосподарським підприємствам через кредитні спілки та кооперативи. Це неприбуткові громадські організації, що діють на кооперативних засадах з метою соціального захисту своїх членів шляхом здійснення взаємного кредитування за рахунок їх акумульованих заощаджень. Кредитний кооператив, представляє собою просту форму організації взаємного кредитування громадян і малих підприємств, не є комерційною організацією, основна ціль якої – надання кредитно-фінансової послуги своїм учасникам з метою розвитку їх виробничо-господарської діяльності. Основне призначення таких структур полягає у можливості суб'єктів малого підприємництва фінансувати основний та обіговий капітал, не звертаючись за фінансовою допомогою до місцевих, державних органів та інших фінансово-кредитних комерційних структур [13].

Сільськогосподарська кредитна кооперація має тривалу історію. Вважається, що перший сільський кредитний кооператив був створений пастором Райффайзенем у німецькому селі Геддерсдо у другій половині XIX століття для полегшення життя сільських бідняків. З того часу сільськогосподарська кооперація у європейських та інших розвинених країнах

стала основною формою, що об'єднує сільськогосподарських виробників задля метою розширення доступу до кредитів [14]. У таблиці 1.2 узагальнено порівняння відмінних рис кредитного кооперативу та комерційного банку.

Таблиця 1.2 – Порівняльна характеристика сільськогосподарського кредитного кооперативу та комерційного банку

Показники	Сільськогосподарський кредитний кооператив	Комерційний банк
Мета	Задоволення потреб членів кооперативу у виробничій позиції	Прибуток
Організаційна форма	Кооператив	Акціонерне товариство, корпорація
Клієнти	Лише члени–пайовики, в основному фермерські господарства і особисті підсобні господарства	Будь–які платоспроможні клієнти
Управління	За принципом «Одна людина–один голос»	Відповідно до частки в статутному капіталі, кількості акцій
Розподіл прибутку	Відрахування до фонду фінансової взаємодопомоги	Дивіденди акціонерам
Джерела власного капіталу	Пайові та ощадні внески всіх членів кооперативу (включаючи асоційованих), доходи від власної діяльності	Внески акціонерів до статутного капіталу, прибуток
Основна гарантія кредитоспроможності	Довіра до особистих якостей позичальника, що забезпечують ефективне та цільове використання кредиту	Майно
Субсидіарна відповідальність та зобов'язання	Є додатковою гарантією кредитоспроможності	Немає
Цілі кредитування	В основному на виробничі цілі	Не має значення на які потреби
Послуги, що надаються	Надання позик членам кооперативу, зберігання заощаджень членів кооперативу, розрахунково–фінансові послуги, консультування	Кредити всіх видів, поточний рахунок та інші види банківських послуг
Оподаткування	Оподатковується податком на прибуток	Податок на прибуток банків

Джерело: [15], [16], [17], [18]

Отже, на основі аналізу табл. 1.2 можемо вказати на те, що на відміну від комерційного банку, сільськогосподарський кредитний кооператив не фокусується на отриманні прибутку, а створюється задля задоволення потреб

своїх членів–пайовиків у кредитних коштах. Така мета діяльності зумовлює специфічну структуру управління сільськогосподарським кредитним кооперативом, особливості ведення господарської діяльності, механізм розподілу прибутку.

Щодо фондів мікрокредитування, то під ними слід розуміти організації, створені з метою розвитку та підтримки малого та середнього бізнесу шляхом надання мікрокредитів. На рис. 1.4 наведено схему роботи фонду мікрокредитування.

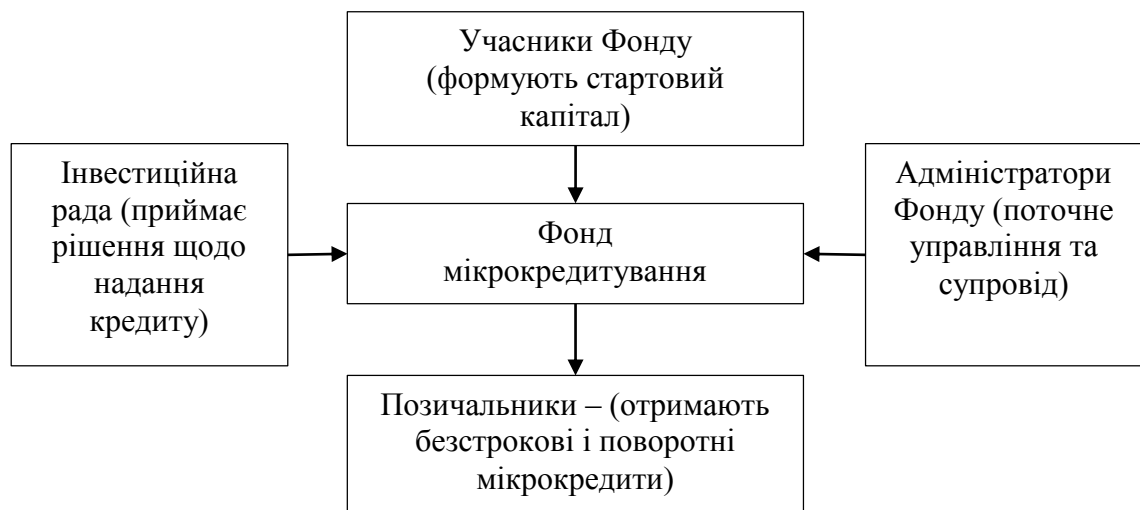

Рисунок 1.4 – Схема роботи фонду мікрокредитування сільського господарства

Джерело: [19]

Як приклад функціонування фонду мікрокредитування для надання доступу до кредитних ресурсів сільськогосподарським підприємствам можемо навести проект надання фінансової допомоги фонду компанії «Данон» в межах реалізації проектів «Розвиток молочарських кооперативів» та «Розвиток ферми об'єднання кооперативів». У межах цих проектів власники особистих селянських господарств мали можливість отримати мікрокредитування на покращення умов утримання молочного поголів'я корів, механізованого доїння, збільшення його поголів'я й таким чином переходу до стану малого фермера, що утримує 10–20 голів корів [19].

Щодо мікрофінансових організацій, то під ними слід розуміти інституції, який надають доступ суб'єктам малого підприємництва та фізичним особам, які не мають доступу до банківських кредитів, до мікрокредитування. Слід вказати на основні відмінні риси мікрофінансової організації. По-перше, це особлива клієнтська база, яка має обмежені можливості доступу до кредитних ресурсів, до якої, як правило, входять, малі підприємства, суб'єкти малого підприємництва та сільські мешканці. По-друге, суми мікрокредитів, що надаються мікрофінансовими організаціями, мають значну варіацію [20].

Порівнюючи комерційні банки та мікрофінансові організації слід вказати на такі їх основні відмінності. По-перше, відрізняється процес оформлення мікрокредиту. Отримати гроші у мікрофінансовій організації, як правило, можна повністю у віддаленому режимі. Кошти переказуються суб'єкту малого підприємництва відразу після схвалення його заявки на мікрокредит. У випадку з комерційним банком без відвідування відділення банку не обійтися, але наразі банки також переходять на віддалені моделі обслуговування, але, переважно, для фізичних осіб.

По-друге, суми і терміни мікрокредитування. Мікрокредити надаються на короткий строк (від 1 дня до 1 місяця) і в сумі до 10–15 тисяч гривень. Комерційний банк не надасть мікрокредит всього на кілька днів і мінімальний термін традиційно становить кілька місяців. Водночас спостерігається тенденція до того, що мікрофінансові організації почали пропонувати відносно довгострокові і великі за сумою позики – до 12 місяців.

По-третє, кількість документів і період їх розгляду, вимоги до претендентів на позику. Банк вимагає від позичальника хорошої кредитної історії, наявності офіційного працевлаштування та численних документів. Рішення комерційний банк ухвалює декілька днів. Мікрофінансові організації надають мікрокредити всім повнолітнім громадянам України, незалежно від їх кредитної історії, величини доходу і місця роботи. Таким чином, оформити онлайн мікропозичку можна швидше і простіше, ніж банківський кредит [21].

Для залучення позичальників мікрофінансові організації розширюють перелік послуг, зокрема додають спеціальні пропозиції для приватних підприємців, кредити на великі суми під заставу нерухомості або іншого дорогого майна, лізингові послуги тощо. Вказані фактори відіграють вагомую роль у зростанні ринку мікrokредитування. Насичення ринку новими мікрофінансовими організаціями призводить до зниження відсоткових ставок. Це додає сегменту мікrokредитування додатковий попит.

Важливо й те, що в умовах зростаючої конкуренції мікрофінансові організації роблять мікропозики загальнодоступними і вигідними продуктами для малого агробізнесу. Банківське кредитування вже не слугує для сільськогосподарських підприємств єдиним можливим варіантом задоволення потреби у кредитних ресурсах. Таким чином, активний розвиток і збільшення інтересу до ринку мікrokредитування з боку малого агробізнесу цілком закономірні явища. Цей тренд зберігатиметься за умови відсутності в подальшому негативних факторів.

Розвитку мікрофінансових організацій сприяє допомога від міжнародних організацій. Так, Р. Мейер стверджує, що мікрофінансові організації мають значну користь від зовнішньої підтримки, яка може здійснюватися різними шляхами, що сприяє їх значному розвитку. Перше, в чому полягає допомога міжнародних організацій – це захистити мікрофінансові організації від загрози щодо встановлення обмежень розміру процентних ставок із боку уряду [22].

Основний фактор успішності мікрофінансових організацій в багатьох країнах – це можливість з боку мікрофінансових організацій встановлювати такий розмір відсоткових ставок, який дозволяє покривати витрати та кредитні ризики. Роль міжнародних організацій полягає саме в тому, що вони консультують уряди щодо обмеженого втручання держави в діяльність мікрофінансових організацій, що дозволяє останнім обирати таку модель функціонування, яка дозволить на сталій основі поширювати мікrokредитування на нерозвинуті сільськогосподарські ринки і сільські території [23].

Наступним вагомим внеском міжнародних організацій є їх фінансова допомога щодо створення мікрофінансових організацій та розбудови фінансової інфраструктури, що є більш ефективним заходом, ніж субсидування відсоткових ставок. Зокрема допомога міжнародних організацій може полягати в консультаціях та фінансових інвестиціях щодо зміцнення прав власності, створення реєстру застав, бюро кредитних історій, а також спеціальних судів для кредитних неплатників тощо.

Третя модель мікrokредитування сільськогосподарських підприємств передбачає гарантування та страхування мікrokредитів. Як правило, у якості гаранта виступає держава. Серед форм підтримки мікrokредитування аграрних підприємств з боку держави можемо виділити державне гарантування кредитів, створення пільгових умов при отриманні кредитів тощо. В основі підтримки мікrokредитування сільського господарства закладений принцип доступу суб'єктів господарювання аграрної галузі до дешевих банківських запозичень на ринку кредитних послуг, оскільки аграрії не розглядаються комерційними банками як потенційні позичальники внаслідок специфіки виробництва яка супроводжується низкою ризиків. Зокрема, внаслідок віддаленості від локальних центрів позичальники із числа сільськогосподарських, особливо дрібні товаровиробники не цікавлять банківські установи як потенційні позичальники внаслідок того, що трансакційні витрати на їх обслуговування зазвичай перевищують потенційну вигоду банку [20].

Для ефективного розвитку програм мікrokредитування потрібно збільшити обсяг коштів, які виділяються державою на гарантування та страхування кредитів суб'єктів малого підприємництва. Джерелом формування гарантійного фонду можуть бути місцевих бюджетів на відповідний фінансовий рік, передбачені на розвиток і підтримку малого та середнього бізнесу. Також доцільно залучати не лише кошти державного й місцевого бюджетів, а й іноземний капітал. Потребує вирішення проблема створення діючого мотиваційного механізму залучення вітчизняних і закордонних інвестицій у сферу малого підприємництва [21]. На нашу думку, залучення коштів необхідно

здійснювати на підставі окремих угод, договорів, контрактів, залучення кредитних коштів іноземних кредитних ліній і міжнародної технічної допомоги для розвитку малого підприємництва на умовах часткового фінансування із залученням бюджетних коштів.

Також набувають поширення змішані моделі мікрокредитування сільського господарства, які передбачають взаємодію різних суб'єктів мікрокредитування. Так набувають поширення різноманітні механізми мікрокредитування, що ґрунтуються на партнерстві мікрофінансових організації та комерційних банків. На рис. 1.5 наведено основні моделі взаємодії комерційних банків та мікрофінансових організації у сфері мікрокредитування, у тому числі сільського господарства.

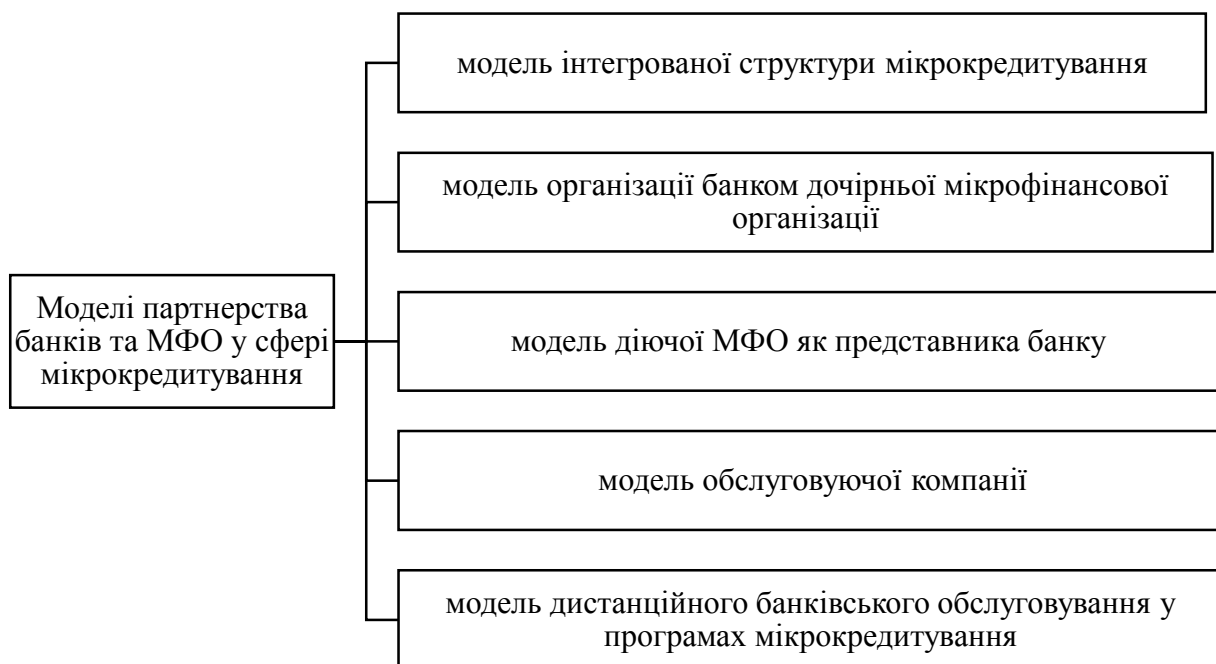

Рисунок 1.5 – Моделі партнерства комерційних банків та мікрофінансових організації у сфері мікрокредитування

Джерело: [22]

Фонди мікрокредитування також активно співпрацюють з комерційними банками. Так вони часто реалізують свої програми мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва через банки–партнери. Основними цілями

мікрокредитної підтримки фондів мікрокредитування є залучення комерційних банків до фінансування сектору малого бізнесу, котрі разом з фінансовими ресурсами отримують консультаційну підтримку та переймають прогресивні технології кредитування, створення взаємовигідних умов між банками–партнерами та суб'єктами малого бізнесу щодо фінансування розвитку господарської діяльності [23].

На основі аналізу існуючих моделей мікрокредитування сільського господарства можемо сформулювати три основні завдання їх розвитку, а саме, забезпечення фінансової стійкості суб'єктів мікрокредитування, забезпечення широти та глибини охоплення потенційних позичальників у галузі сільського господарства, забезпечення добробуту домогосподарств у сільській місцевості.

Щодо першого завдання мікрокредитування сільського господарства, то фінансова стійкість є основним критерієм, який забезпечує бажання клієнтів мати з суб'єктами мікрокредитування тривалі відносини. Отже, краща фінансова стійкість може позитивно вплинути на охоплення потенційної клієнтської бази. Також фінансова стійкість вимагає від суб'єктів мікрокредитування бути більш уважними та адаптивними до потреб клієнтів, що в свою чергу спричиняє покращенню мікрокредитних продуктів, операцій та охоплення. Як наслідок, удосконалені мікрокредитні продукти створюють кращі економічні вигоди для клієнтів, що забезпечує покращення їх добробуту [24].

Щодо другого завдання мікрокредитування сільського господарства, то слід вказати на наявність взаємозв'язку між покращенням широти та глибини охоплення та досягненням фінансового сталого розвитку. Це впливає з такого пояснення: трансакційні витрати мають значну питому вагу у фіксованих витратах. Таким чином, одиниця витрат для мікрокредитів є більшою порівняно з одиницею витрат для великих кредитів. Закономірність зменшення одиниці трансакційних витрат зі збільшенням розміру трансакції створює взаємозв'язок між зростанням охоплення домогосподарств та суб'єктів підприємницької діяльності у сільській місцевості та фінансовим сталим розвитком. Щоб покрити високі затрати на кредити суб'єкти мікрокредитування повинні або

встановлювати високі відсоткові ставки, або використовувати стратегію ефекту масштабу [25].

Щодо третього завдання, то створення системи мікрокредитування сільського господарства, якщо для реалізації підтримки суб'єктів мікрокредитування вимагається здійснення державних інвестицій, то передбачається досягнення позитивного впливу на економічне зростання та зменшення бідності, а також підвищення продовольчої безпеки. Проведення інституційних інновацій потребують державної підтримки. Дійсно всі суб'єкти мікрокредитування для охоплення великої кількості потенційних клієнтів потребують державної підтримки для покриття витрат. Але це породжує питання ефективності таких державних інвестицій [26].

Отже, для оцінки наскільки такі державні інвестиції є економічно ефективними необхідно порівняти соціальні вигоди з соціальними витратами. Існує також взаємозв'язок між завданнями впливу на добробут і забезпечення фінансової стійкості. Так, автори М.Шарма і Г.Бученредер зазначали, що вплив може бути посилений через надання додаткових фінансових послуг, таких як маркетингові або навчання позичальників, що в свою чергу підвищує рентабельність проектів, що кредитуються [27]. Також може бути взаємозв'язок між завданнями впливу на добробут і забезпеченням глибини охоплення, який полягає в такому. Домогосподарства та суб'єкти підприємницької діяльності можуть виграти від мікрокредитування в основному шляхом згладжування свого споживання за рахунок поліпшення управління власними заощадженнями і за рахунок позикових коштів. Таким чином, розширення фінансових послуг може покращити добробут сільського населення та малого агробізнесу.

Таким чином, на основі проведеного узагальнення, можемо зробити висновок, що виділяють такі основні моделі мікрокредитування сільського господарства – банківське мікрокредитування, небанківське кредитування, гарантування та страхування мікrokредитів, змішані форми, що передбачають партнерство між різними суб'єктами мікрокредитування. Розвиток моделей мікрокредитування сільського господарства сприяє забезпеченню фінансової

стійкості суб'єктів мікрокредитування, забезпечення широти та глибини охоплення потенційних позичальників у галузі сільського господарства, забезпечення добробуту домогосподарств у сільській місцевості.

1.3 Нормативно-правове регулювання мікрокредитування сільського господарства

У вітчизняному законодавстві механізм мікрокредитування, презентований державою, як підтримка малого підприємництва, вперше згаданий у Порядку використання коштів, передбачених у Державному бюджеті на 2004 рік, для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування від 17.03.2004 р. № 325 [28]. Цей нормативний документ передбачає повне або часткове відшкодування відсоткової ставки або тіла мікрокредиту фермерським господарствам. Наприклад, фінансова підтримка надавалась для відшкодування фермерським господарствам відсотків за користування кредитами банків (кредитних спілок) у сумі до 100 тис. гривень на одне фермерське господарство - у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку, але не більш як 14 відсотків річних, і з погашенням частини кредиту, отриманого для придбання першого трактора, комбайна, вантажного автомобіля вітчизняного виробництва, - у розмірі до 15 відсотків суми кредиту, але не більш як 15 тис. гривень на одне фермерське господарство, та для будівництва тваринницьких приміщень, включаючи вартість проектно-кошторисної документації, - у розмірі до 30 відсотків суми кредиту, але не більш як 30 тис. гривень на одне фермерське господарство [28].

Передумови для розвитку мікрокредитування були закладені у Законі України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» [29]. Так у ньому визначається, що фінансово-кредитна підтримка малого підприємництва спрямована на розвиток трьох основних напрямів мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, у тому числі аграрного сектору (рис. 1.6).

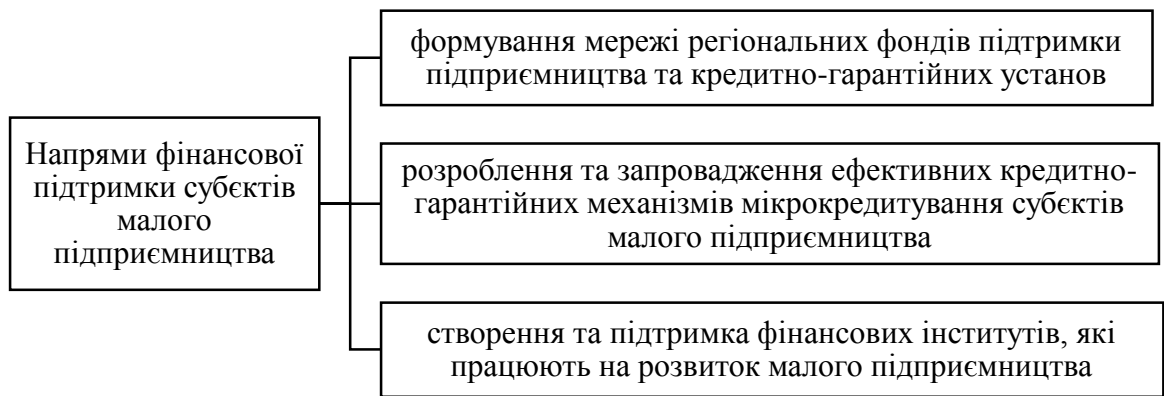

Рисунок 1.6 – Напрями фінансової підтримки суб'єктів малого підприємництва відповідно до Закону України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні»

Джерело: [29]

Комітетом Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності у 2000 році було розроблено проект закону «Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами» [30]. У законопроекті були висвітлені: загальні засади мікрокредитування; порядок створення та припинення діяльності організацій мікрокредитування; порядок управління організаціями мікрокредитування; загальний порядок надання мікrokредитів; питання державного регулювання та контролю за діяльністю організацій мікрокредитування. Але даний законопроект досі не прийнятий і не може бути використаний в практиці кредитного ринку.

Згідно проекту вказаного закону мікrokредит – це кредит, розмір якого не перевищує у гривневому еквіваленті 15000 євро, що надається на термін, як правило, не більше одного року і не потребує обов'язкового забезпечення заставою, а мікrokредитування – це здійснення операцій по наданню мікrokредитів суб'єктам малого підприємництва [30].

У 2006 році було схвалено Концепцію створення системи кредитної кооперації [31], у тому числі сільськогосподарської. У ній визначались такі основні напрями розвитку кредитної кооперації як:

- удосконалення законодавства за видами послуг, що надаються установами;
- підвищення рівня захисту майнових прав членів установ;
- ефективне державне регулювання і запровадження пруденційного (запобіжного) нагляду в сфері кредитної кооперації;
- сприяння розвитку довгострокового кредитування;
- фінансову надійність та платоспроможність установ;
- підтримання процесу інтеграції установ у межах контрольованої ними багаторівневої системи;
- створення умов для формування необхідної інфраструктури системи кредитної кооперації;
- поінформованість населення про діяльність установ;
- підготовку для ринку кооперативного кредитування висококваліфікованих фахівців [31].

А у 2020 році було прийнято Закон України «Про сільськогосподарської кооперації» [32], який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні основи функціонування сільськогосподарської кооперації, особливості утворення і діяльності сільськогосподарських кооперативів, їх об'єднань.

Наразі на ринку мікrokредитування сільського господарства в Україні відбувається трансформація, пов'язана з тим, що функції регулятора на ринку взяв на себе Національний банк України. З 1 липня 2020 року Національний банк України здійснює державне регулювання та нагляд за фінансовими компаніями, що здійснюють мікrokредитування. Головною метою Національного банку є впровадження ризик-орієнтованого підходу в процедурах ліцензування та нагляду на ринку небанківського мікrokредитування, який дасть змогу йому розвиватися та забезпечить дотримання прав та інтересів клієнтів.

Для досягнення цієї мети Національний банк буде нову систему регулювання та нагляду, яка передбачатиме ряд заходів, узагальнених на рисунку 1.7.

Простий доступ на ринок	<ul style="list-style-type: none"> • для виходу на ринок необхідні мінімальні умови, що забезпечать наявність чесних гравців, однак ці умови не мають бути не виправданими перепонами для початку діяльності, розвитку конкуренції чи інновацій
Бізнес-план для початку діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • основою діяльності і головним документом для отримання ліцензії має слугувати бізнес-план, що буде відображати бачення компанії свого розвитку на майбутньому ринку та плани щодо залучення клієнтів та отримання прибутку
Нові можливості	<ul style="list-style-type: none"> • розширення доступу до фінансування від третіх осіб та дозвіл фінансовим компаніями здійснювати іншу діяльність, окрім надання фінансових послуг, створять нові можливості для розвитку бізнесу
Прозорість та бездоганна репутація	<ul style="list-style-type: none"> • на ринку діятимуть лише ті фінансові компанії, власники істотної участі та кінцеві бенефіціарні власники яких розкриті. Лише власники та керівники з бездоганною діловою репутацією будуть допущені на ринок
Захищеність прав споживачів	<ul style="list-style-type: none"> • Національний банк здійснюватиме посилений нагляд за дотримання прав споживачів, які є основними позичальниками фінансових компаній
Платоспроможність	<ul style="list-style-type: none"> • вимога до капіталу фінансової компанії забезпечить вхід на ринок фінансово спроможних гравців, стійкість фінансових компаній та унеможливить роботу на ринку компаній, що є неплатоспроможними
Якісна звітність	<ul style="list-style-type: none"> • фінансові компанії складатимуть і подаватимуть звітність за оновленими стандартами, які даватимуть змогу об'єктивно оцінювати фінансові показники діяльності фінансових компаній

Рисунок 1.7 - Нова система регулювання та нагляду ринку мікрокредитування в Україні

Джерело: [33]

Загальні правила майбутнього регулювання ринку фінансових послуг будуть закріплені в Законі «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» [34], що слугує рамковим законом для всіх

фінансових послуг в Україні. Додатково діяльність фінансових компаній з мікрокредитування буде регулюватись Законом України «Про фінансові компанії» на рівні з іншими видами діяльності з надання фінансових послуг без підвищеного ризику - факторингом, фінансовим лізингом та ломбардною діяльністю [31].

Розроблена Національним банком концепція ліцензування передбачає низку нововведень. По-перше, одночасно з видачою ліцензії на здійснення діяльності з надання фінансових послуг відомості про компанію будуть уноситися до Реєстру фінансових установ. Зазначений підхід дасть змогу суттєво спростити процедуру ліцензування шляхом об'єднання в єдину процедуру отримання ліцензії та реєстрації заявника.

По-друге, заявники отримуватимуть єдину ліцензію на здійснення діяльності з надання фінансових послуг, а не окрему ліцензію на кожен окремий вид фінансових послуг. Більше того, ліцензії, які наразі Національний банк видає фінансовим компаніям, відобразатимуться у єдиній ліцензії. Ліцензія фактично буде своєрідним конструктором, який дасть змогу компанії обрати й зафіксувати усі необхідні послуги, які може здійснювати кредитордавець, залежно від обраної бізнес-моделі.

Забезпечення прозорості структури власності всіх фінансових установ є однією з ключових вимог нового регулювання. Фінансові компанії будуть зобов'язані повідомляти Національний банк про всі зміни в структурі власності в установленому порядку.

Процес ліцензування передбачатиме оцінку Національним банком бізнес-плану кредитної компанії, як передумову для надання ліцензії. Мета такої оцінки - впевнитися, що засновник має достатні власні ресурси або може залучити додаткові ресурси для реалізації обраної бізнес-моделі, підтвердити спроможність заявника досягти запланованого обсягу клієнтів, доходу та інших цілей.

Національний банк планує встановити кваліфікаційні вимоги до керівників фінансової компанії, у тому числі щодо їх бездоганної ділової репутації та

професійної придатності, а також щодо бездоганної ділової репутації власників істотної участі.

Розширення доступу до фінансування від третіх осіб для фінансових компаній, стане одним із ключових пріоритетів майбутнього регулювання. Надалі джерела фінансування можуть додатково розширюватися відповідно до рівня зрілості ринку.

Національний банк вбачає доцільним встановлення єдиної пруденційної вимоги до фінансових компаній - дотримання мінімального рівня власного капіталу. Фінансові компанії підтримуватимуть капітал на рівні 3 млн грн у випадку надання тільки послуг з кредитування, або 5 млн грн, якщо фінансова компанія планує надавати дві або більше фінансових послуг. Ця вимога забезпечить стійкість компаній та сприятиме створенню умов для залучення ними фінансування. Разом з тим, це унеможливить роботу на ринку компаній, що є неплатоспроможними [31].

Таким чином, нова модель регулювання забезпечуватиме функціонування ефективного та прозорого ринку небанківського кредитування фінансовими компаніями, а також його гармонійний розвиток. Запровадження цієї моделі сприятиме усуненню негативних факторів, що стримують розвиток небанківського кредитування фінансовими компаніями, та забезпечуватиме захист прав клієнтів.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного дослідження можемо зробити висновок, що під мікрокредитуванням слід розуміти надання суб'єктам малого підприємництва невеликих позик на короткостроковий термін з метою розвитку їх господарської діяльності, тобто носить, як правило, цільовий характер.

Виділено такі основні моделі мікрокредитування сільського господарства – банківське мікрокредитування, небанківське кредитування, гарантування та страхування мікрокредитів, змішані форми, що передбачають партнерство між

різними суб'єктами мікрокредитування. Розвиток моделей мікрокредитування сільського господарства сприяє забезпеченню фінансової стійкості суб'єктів мікрокредитування, забезпечення широти та глибини охоплення потенційних позичальників у галузі сільського господарства, забезпечення добробуту домогосподарств у сільській місцевості.

Зроблено висновок, що нова модель регулювання забезпечуватиме функціонування ефективного та прозорого ринку мікрокредитування фінансовими компаніями, а також його гармонійний розвиток. Запровадження цієї моделі сприятиме усуненню негативних факторів, що стримують розвиток небанківського кредитування фінансовими компаніями, та забезпечуватиме захист прав клієнтів.

2 КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз динаміки обсягу мікрокредитування сільського господарства в Україні у розрізі основних моделей

У 2019 році в Україні у галузі сільського господарства працювало 50239 підприємств, з яких 99% належить до середніх та малих, а також 25211 фізичних осіб підприємців. Підприємства середнього та малого бізнесу у сільському господарстві генерували 86,7% від загального обсягу реалізації продукції [35]. Проаналізуємо обсяги мікрокредитування сільського господарства у розрізі його основних моделей (банківське кредитування, небанківське кредитування, гарантування і страхування кредитів). В першу чергу, сільськогосподарські підприємства, які мають хорошу кредитну історію, заставне майно можуть розраховувати на отримання мікрокредитування від комерційних банків. На рис. 2.1 наведено динаміку загального обсягу банківських короткострокових кредитів, що надані сільськогосподарським підприємствам.

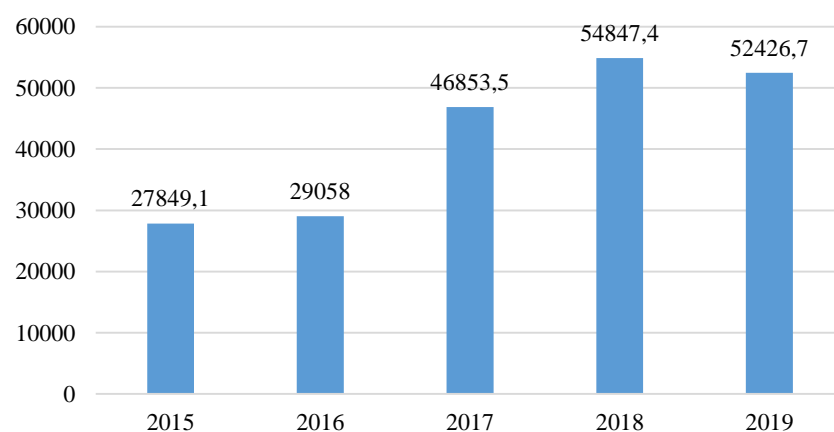

Рисунок 2.1 – Динаміка загального обсягу банківських короткострокових кредитів, що надані сільськогосподарським підприємствам в Україні у 2015–2019рр., млн. грн.

Джерело: [36]

За даними рис. 2.1 можемо зробити висновок, що в цілому обсяг банківського короткострокового кредитування має тенденцію до зростання. Аграрний сектор одним з перших відновився після економічної кризи 2014-2015 років та нарощує обсяги реалізації сільськогосподарської продукції. Сільськогосподарські підприємства відчувають потребу у залученні короткострокових кредитних ресурсів оскільки через сезонність потребують поповнення оборотного капіталу. Проаналізуємо динаміку загального обсягу банківських короткострокових кредитів, що надані сільськогосподарським підприємствам, у розрізі розмірів таких підприємств (рис. 2.2).

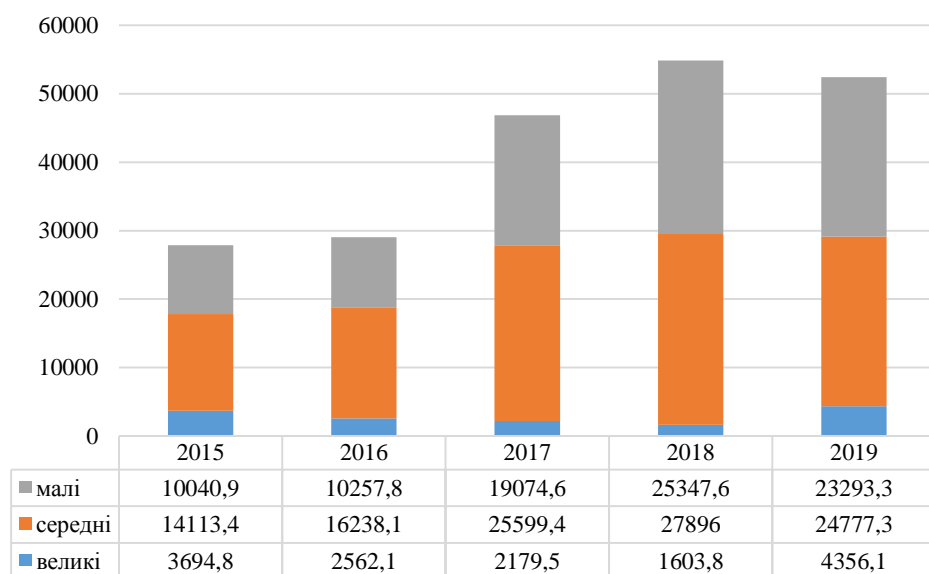

Рисунок 2.2 – Динаміка загального обсягу банківських короткострокових кредитів, що надані сільськогосподарським підприємствам в Україні у 2015–2019рр. у розрізі розмірів підприємств, млн. грн.

Джерело: [37]

За даними рис. 2.2 можемо зробити висновок, що найбільшу потребу у мікrokредитуванні відчувають саме середні та малі підприємства. У той час як великі підприємства мають власні джерела фінансування, зокрема капітал власників та прибуток, саме малі та середні підприємства потребують залучення кредитних ресурсів для розвитку своєї господарської діяльності.

Поширеною моделлю мікрокредитування в Україні є реалізація через комерційні банки програм підтримки малого підприємництва від міжнародних фінансових інституцій. Наразі однією з найбільших ініціатив є Фонд розвитку підприємництва. Він був створений під назвою «Німецько-Український фонд» на підставі Указу Президента України від 01 червня 1998 року № 574/98 та постанови Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1999 року № 628. Згідно з наказом Міністерства фінансів України № 5 від 11 січня 2020 року було змінено найменування фонду на «Фонд розвитку підприємництва» [38]. Він є правонаступником всіх прав та зобов'язань Німецько-Українського фонду. Єдиним учасником Фонду розвитку підприємництва є Уряд України в особі Міністерства фінансів України. На рис. 2.3 наведено динаміку обсягів кредитування за програмою мікрокредитування Німецько-Українського фонду.

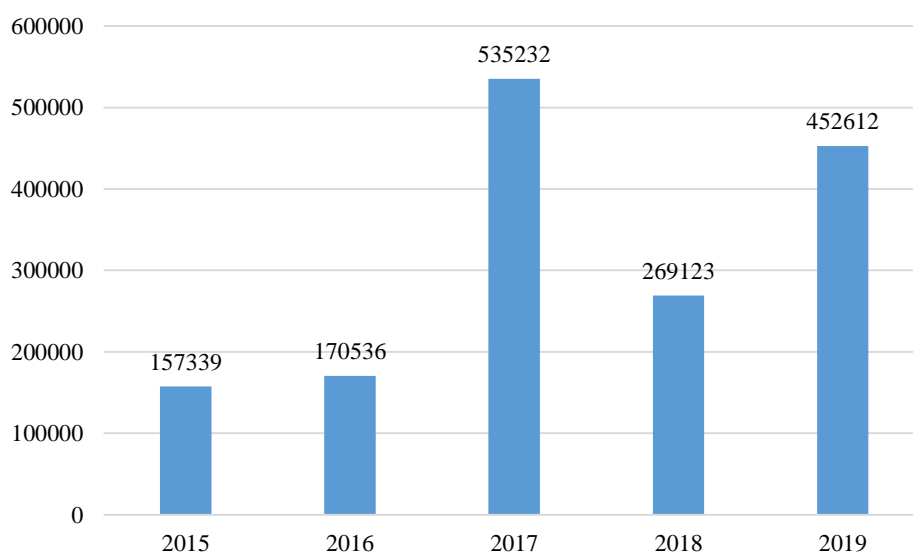

Рисунок 2.3 – Динаміка обсягів кредитування за Програмою мікрокредитування Німецько-Українського фонду

Джерело: [38]

Слід зазначити, що в межах Програми мікрокредитування сільське господарство серед пріоритетних галузей фінансування.

Щодо небанківського мікрокредитування, то цей сегмент тільки розвивається. Так за даними Національного банку України сегмент

небанківського кредитування юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців також демонструє зростання. Протягом 2019 року фінансовими компаніями було укладено договорів з юридичними особами та фізичними особами–підприємцями на суму 35,4 млрд грн (ЮО – 35,1 млрд грн, ФОП – 0,3 млрд грн; середня сума укладеного договору з юридичними особами становила 50 230 грн, а з ФОП – 30 461 грн), що на 55,6% перевищує аналогічний показник 2018 року (22,8 млрд грн) [39]. Розподіл сум договорів з надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту, укладених з юридичними особами, за галузями економіки наведений у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Розподіл позик фінансових компаній, наданих юридичним особам за галузями економіки в Україні у 2017–2019 роках, млн. грн.

Галузь	2017р.	2018р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. до 2017 р.	
				+/-, млн. грн.	%
Будівництво	3472,5	3504,0	3535,4	62,9	1,81
Добувна промисловість	267,4	210,3	153,2	-114,2	-42,71
Комп'ютерна та телекомунікаційна сфера	30,6	23,4	16,2	-14,4	-47,06
Легка промисловість	7,1	60,3	113,5	106,4	1498,59
Машинобудування	37,9	131,2	224,4	186,5	492,08
Металургія	1,4	26,5	51,6	50,2	3585,71
Переробна промисловість	912,3	487,3	62,3	-850	-93,17
Сільське господарство	351,9	530,8	709,7	357,8	101,68
Сфера послуг	4342,9	4750,6	5158,2	815,3	18,77
Транспорт та логістика	416,8	325,2	233,5	-183,3	-43,98
Харчова промисловість	41,8	90,7	139,5	97,7	233,73
Хімічна промисловість	1,6	1,2	0,8	-0,8	-50,00
Медичне обслуговування	0,9	4,9	8,9	8	888,89
Інші	12712	18701,0	24690	11978	94,23

Джерело: [39]

За даними табл. 2.1 можемо зробити висновок, що у абсолютному вираженні найбільший приріст обсягів кредитування юридичних осіб характерний для інших галузей, сфери послуг та сільського господарства, а скорочення – для переробної промисловості.

Щодо мікрофінансових організацій, то цей сегмент почав формуватися в Україні у 2009–2011 роках. Станом на кінець 2019 року в Україні функціонувало 684 фінансові компанії, які надають послуги мікрофінансування. Рівень концентрації ринку за сумою укладених договорів є невисоким (рис. 2.4).

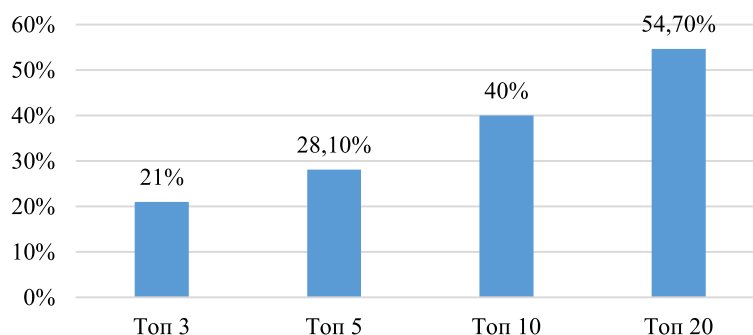

Рисунок 2.4 – Рівень концентрації ринку мікрофінансування за сумою укладених договорів у 2019 році

Джерело: [33]

Ринок мікрофінансування можна поділити на два сегменти: кредитування фізичних осіб та кредитування суб'єктів господарювання. Станом на кінець 2019 року близько 78% усіх кредитів у портфелі видано юридичним особам. У нових кредитах пропорція дещо інша – більше половини фінансування надається фізичним особам та фізичним особам–підприємцям, що пов'язано зі значною оборотністю таких кредитів.

Висока прибутковість фінансових компаній забезпечується високою платою за наданими кредитами, що складається з процентів за кредитом, комісії за видачу кредиту, тижневих комісій, місячних комісій тощо, а також за рахунок штрафних санкцій за порушення умов кредитного договору. В основному, процентні ставки на українському ринку становлять 0,01–2,0%, що в річних процентних ставках (APR) одно 3,65–730%. Причому 3,65% – це річна процентна ставка, яка надається більшістю компаній на ринку в рамках акції для оформлення першого кредиту для клієнта під 0,01% в день. Середня річна процентна ставка на українському ринку онлайн–мікрокредитування в 2019 році

становить 570,4% [33]. Вітчизняний ринок мікрофінансування демонструє зростання: протягом 2019 року було укладено договорів на суму 79,2 млрд грн, що на 52,5% перевищує аналогічний показник 2018 року (51,9 млрд грн) (рис. 2.5).

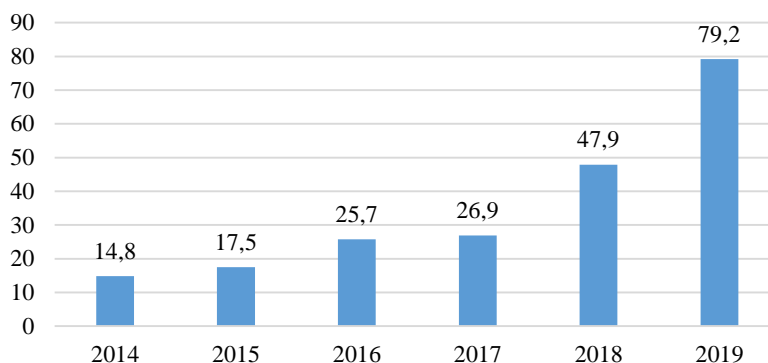

Рисунок 2.5 – Динаміка обсягу ринку мікрофінансування в Україні у 2014–2019 роках, млрд. грн.

Джерело: [33]

Велику частину нового портфеля складають невеликі за розміром короткострокові споживчі кредити (переважно до 30 днів, значно рідше – до одного року). На рис. 2.6 наведено структуру ринку мікрофінансування за строковістю договорів.

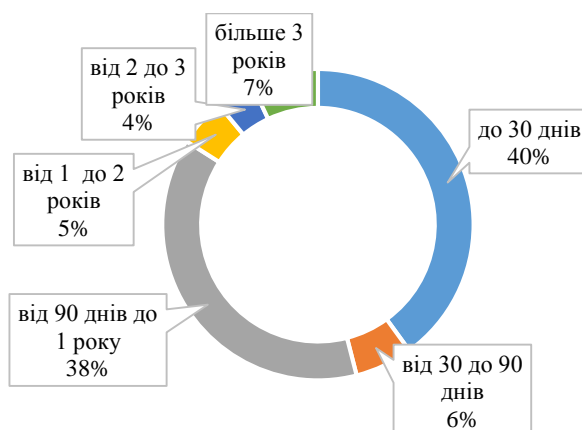

Рисунок 2.6 – Структура ринку мікрофінансування за строковістю договорів у 2019 році

Джерело: [33]

Щодо моделі державної підтримки мікрокредитування сільськогосподарських підприємств в Україні, то у 2017 році, із передбачених планових асигнувань (300 млн. грн.), Мінагрополітики, через органи Державної казначейської служби, спрямовано до областей бюджетні кошти в сумі 294,9 млн. грн., які фактично використано. Залишок невикористаних коштів склав 5,1 млн. гривень. Використання бюджетних коштів не в повному обсязі пояснюється, головним чином, недоліками в організації роботи деяких обласних конкурсних комісій.

Спрямовані бюджетні кошти дозволили 626 підприємствам скористатись програмою та здешевити кредити обсягом 12,2 млрд. грн., в тому числі 5,6 млрд. грн. – кредити залучені у 2015–2016 роках та 6,6 млрд. грн. – у 2017 році. Із загального обсягу кредитів (12,2 млрд. грн.):

- 307,6 млн грн. (2,5%) – залучено підприємствами, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації до 10 млн. грн.;

- понад 3,1 млрд грн. (25,8%) – залучено підприємствами, які провадять діяльність з вирощування та розведення ВРХ молочних порід, інших ВРХ;

- 8,7 млрд грн. (71,7%) – залучено іншими підприємствами [40].

За підсумками 2018 року, із передбачених планових асигнувань за бюджетною програмою здешевлення кредитів в сумі 266 млн грн, Мінагрополітики, через органи Державної казначейської служби, спрямовано до областей бюджетні кошти в сумі 265,9 млн грн, які фактично використано. Залишок невикористаних коштів склав 87,05 тис гривень. Використання бюджетних коштів не в повному обсязі пояснюється, головним чином, недоліками в організації роботи деяких обласних конкурсних комісій.

Загальна кількість підприємств–позичальників, які скористались у 2018 році програмою здешевлення кредитів склала 719 підприємств, з них: 546 підприємств, які залучили короткострокові кредити та 265 підприємств, які залучили середньострокові кредити (92 підприємства, залучили як коротко–, так і середньострокові кредити). Спрямовані бюджетні кошти дозволили здешевити кредити загальним обсягом понад 9,1 млрд грн, в тому числі: близько 8,0 млрд

грн – короткострокових кредитів та понад 1,1 млрд грн – середньострокових кредитів [40].

За підсумками 2019 року, із передбачених планових асигнувань за напрямом здешевлення кредитів, Мінекономіки згідно затверджених наказів та поданих реєстрів одержувачів бюджетних коштів фактично спрямувало уповноваженим банкам кошти у сумі 1 047,7 млн грн або 99,9 % від запланованих, які були перераховані на поточні рахунки позичальників. Спрямовані бюджетні кошти отримали понад 4,2 тис. позичальників, які подали заявки до уповноважених банків.

Загальний обсяг кредитів, залучений такими суб'єктами склав понад 143,5 млрд грн, з них компенсовано за рахунок бюджетних коштів – 24,8 млрд грн, у тому числі:

а) за видами кредитів:

– короткострокових – 11,6 млрд грн (46,7 %);

– середньострокових – 6,1 млрд грн (24,7 %);

– довгострокових – 7,1 млрд грн (28,6 %);

б) за видами діяльності позичальників:

– галузь тваринництва – 4,5 млрд грн (18 %);

– інші галузі – 20,3 млрд грн (82 %) [21].

Найбільше кредитів надано наступними банками: Райффайзен Банк Аваль (112,2 млрд грн, з них компенсовано 8,5 млрд грн), Креді Агріколь Банк (8,9 млрд грн, з них компенсовано 1,4 млрд грн), ОТП Банк (5,2 млрд грн, з них компенсовано 1,6 млрд грн), ПроКредит Банк (3,9 млрд грн, з них компенсовано 3 млрд грн), Ощадбанк (2,6 млрд грн, з них компенсовано 2,5 млрд грн), Приватбанк (1,7 млрд грн, з них усі компенсовано) та Укрексімбанк (1,6 млрд грн, з них компенсовано 1,4 млрд грн) [40]. Середні процентні ставки банків, під які суб'єкти господарювання АПК залучали кредити, складала 18–22 % річних.

Таким чином, на основі проведеного аналізу динаміки мікрокредитування сільського господарства в Україні, можемо зробити висновок, що наразі

превалює банківське мікрокредитування або надання мікрокредитів банками у межах програм розвитку малого підприємництва. Небанківський сектор мікрокредитування сільського господарства в Україні не є розвиненим.

2.2 Оцінка умов мікрокредитування сільського господарства в Україні

Галузь сільського господарства є кредитомісткою і для більшості аграрних підприємств нормальне функціонування неможливе без кредитних ресурсів, що зумовлено сезонністю сільськогосподарського виробництва. Крім того сільськогосподарські підприємства стикаються з нестачею вільних фінансових ресурсів, високою капіталомісткістю виробництва та порівняно низькою фондівіддачею, значною тривалістю виробничого циклу, високим рівнем залежності від природно–кліматичних умов тощо. А також вони є порівняно малими за розмірами, що робить їх менш конкурентоспроможними на ринку кредитних ресурсів в цілому та мікрокредитування зокрема.

Кредити аграрним підприємства надаються, як правило, терміном до 12 місяців – для поповнення оборотного капіталу та до трьох років – на придбання основних засобів, переважно сільськогосподарської техніки. Тобто переважна частина кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам, є короткостроковими і спрямовані на забезпечення фінансування польових робіт. А інвестиційні довгострокові кредити дають можливість розширити сільськогосподарське виробництво та оновити основні засоби [41].

Як уже зазначалось, на сучасному етапі розвитку мікрокредитування сільського господарства в Україні основними кредиторами є комерційні банки. У таблиці 2.2 узагальнено умови короткострокового кредитування сільського господарства комерційними банками, які у своїй кредитній політиці найбільше орієнтуються на кредитування підприємств аграрного сектору. Слід вказати, такі кредити надаються, переважно, для поповнення обігового капіталу сільськогосподарських підприємств та надаються, найчастіше у формі кредитної лінії.

Таблиця 2.2 – Умови короткострокового кредитування сільського господарства комерційними банками в Україні

Банк	Продукт	Термін кредитування	Відсоткова ставка	Вид кредитування
Укрексімбанк	Агрокредит «Оборотний»	до 12 місяців	13,3%	Кредит, невідновлювана кредитна лінія, відновлювана кредитна лінія
Ощадбанк	Поповнення обігових коштів	до 3 років	12,25%	Строковий кредит
Приватбанк	Кредитна лінія «Агросезон»	до 12 місяців	13%	Поновлювана кредитна лінія з оформленням строкових етапів фінансування
Райффайзен банк Аваль	Беззаставний кредит «Довіра»	до 24 місяців	16,35%	Кредит надається на умовах кредитного договору у формі невідновлювальної або відновлювальної кредитної лінії
Банк Креді Агріколь	Кредитна лінія	до 18 місяців	14%	Відновлювальна кредитна лінія

Джерело: [36]

За результатами порівняльного аналізу короткострокових кредитних продуктів для сільськогосподарських підприємств можемо визначити такі їх основні спільні як термін 1-1,5 року, потреба принаймні у частковому забезпеченні, гнучкий графік сплати відсотків і повернення кредиту, враховуючи сезонний характер виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств. Крім того, ці кредитні продукти пропонуються, як правило, у рамках програмам кредитування середніх і малих підприємств та програм мікро – та експрес – кредитування.

Перша масштабна Програма мікрокредитування в Україні була створена в 1997 році Європейським банком реконструкції та розвитку і Німецько–українським фондом для підтримки розвитку малого й середнього бізнесу України, шляхом надання їм доступу до банківських кредитних ресурсів через вітчизняні комерційні банки, які пройшли спеціальний відбір. Особлива увага у межах цієї програми приділяється тим бізнес–групам, які, зазвичай, не отримують належної уваги комерційних банків, зокрема, приватні підприємці, малі виробники, маленькі фірми, які працюють у сфері послуг тощо. Тобто,

Програма мікрокредитування в Україні допомагає в наданні додаткових можливостей для розвитку й зростання бізнесу мікро– й малих підприємств, шляхом одержання фінансових вливань на модернізацію обладнання й поповнення оборотних коштів [42].

Кредитування за програмами Німецько-Українського фонду передбачало вигідні та зручні умови для посилення конкурентоспроможності та розвитку бізнесу: відсоткова ставка за програмою – від 9% річних у євро; кредити можуть бути отримані підприємствами також у гривні. Сільське господарство належить до пріоритетних галузей, яким надаються кредити. Але, для ефективного здійснення ухваленого фінансування і втілення відповідного проекту позичальники повинні мати: стабільний бізнес (принаймні за останні три місяці); досвід ведення бізнесу у своїй сфері діяльності; адекватну платоспроможність, що буде підтверджено даними фінансово–економічного аналізу; відповідні документи про реєстрацію, патенти, ліцензії тощо.

Основні умови кредитування за програмами ЄБРР і Німецько–Українського фонду диктуються цими міжнародними інститутами і є приблизно однаковими в усіх банках. Кредити видаються тільки тим підприємцям, які вже мають свій бізнес. По лінії ЄБРР допускається також видача кредиту приватній особі, не зареєстрованій як приватний підприємець, але за умови, що суб'єкт уже займається бізнесом. Кредити під запланований бізнес не видаються. Виключення може бути зроблене тільки для нового підприємства, яке створене вже працюючими юридичними особами і за яке вони поручилися своїм майном. Тобто мікрокредити видаються на розвиток бізнесу, але не на його запуск.

Для отримання мікрокредиту необхідне надання застави (бланкові кредити не видаються). У різних банках як застава, крім нерухомості, можуть прийматися автомобілі (причому без відправлення на «штрафний майданчик»), домашні електропобутові прилади, товарна продукція на складі, устаткування. Складання бізнес–плану, як правило, не потрібне. Кредитні експерти банку виїжджають на місце роботи позичальника і самі складають техніко–економічне обґрунтування для видачі кредиту. Розмір кредиту, в першу чергу, залежить від фінансово–

економічних можливостей підприємства і від застави і може складати від 100 до 25 тис. дол. США. Термін кредиту, як правило, може складати від 3–х місяців до 2–х років.

Обов'язковою умовою мікрокредитування по лінії ЄБРР і НУФ є щомісячне погашення кредиту рівними частками, хоча в кожному банку існує свій гнучкий підхід до визначення часток при щомісячному погашенні кредиту. Найбільшу частку позичальників за програмами мікрокредитування складають торгові підприємства з швидким оборотом грошей (від 56% до 90% кредитного портфеля в різних банках). А зростання частки позичальників–виробників відбувається поки що повільними темпами.

Наразі Програма мікрокредитування в Україні трансформувалась у Фонд розвитку підприємництва. Характеристика його основних програм, орієнтованих на мікрокредитування сільськогосподарських підприємств, узагальнено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Програми мікрокредитування Фонду розвитку підприємництва, орієнтовані на галузь сільського господарства

Програма	Мета	Основні умови
1	2	3
Програма «5-7-9%»	Кредитування інвестиційних проектів МПП та поповнення обігових коштів, необхідних для реалізації інвестиційного проекту	Річний дохід до 50 млн. грн. Найм співробітників Власний внесок (20%) Ставки 5%, 7%, 9%
Програма мікрокредитування	Фінансування обігового капіталу та інвестиційних проектів	ФОП, малі та середні підприємства Максимальний розмір: - для ФОП – 25 тис. євро - малих -п-в – 100 тис. євро - середніх – 250 тис. євро Відсоткова ставка ринкова
Програма з рефінансування заходів підтримки системи кредитування у сільській місцевості	Програма розрахована на розширення кредитування ММСП у сільській місцевості, тобто населених пунктах, чисельність населення яких не перевищує 100 тис. мешканців	ФОП та приватні малі і середні підприємства, які мають не більше ніж 250 постійних працівників та обсяг валового доходу від реалізації продукції не більше ніж еквівалент 5 млн євро Термін кредитування – 3 або 5 років Відсоткова ставка ринкова

Продовження таблиці 2.3

1	2	3
Програма з кредитування ММСП України за пріоритетними галузевими напрямками	Пропонує пільгові умови кредитування підприємств, які працюють в окремих галузях, що розглядаються ФРП як пріоритетні та стратегічно важливі	ФОП та приватні малі і середні підприємства, які мають не більше ніж 250 постійних працівників та обсяг валового доходу від реалізації продукції не більше ніж еквівалент 5 млн євро Термін кредитування – 3 або 5 років Відсоткова ставка не більше рівня індексу UIRD (3 міс.) + 5% річних для інвестиційних кредитів та не більше рівня індексу UIRD (3 міс.) + 6% річних для кредитів на поповнення оборотних коштів

Джерело: [38]

Слід зазначити, що Державна програма «Доступні кредити 5–7–9%» має найбільший попит серед аграріїв: 54% позик у її межах видано представникам саме цієї галузі [43].

У 2020 році Міністерство фінансів України розпочало реалізацію мікrokредитної програми для малих та середніх підприємств аграрного сектору в рамках спільного з Європейським інвестиційним банком у межах проекту «Основний кредит для аграрної галузі – Україна». Проект спрямований на розширення доступу аграрних підприємств до доступного фінансування через банківське кредитування, зокрема на комплексну підтримку ланцюгів створення доданої вартості в аграрній галузі, а саме переробка зернових та олійно–жирових культур, а також рибне господарство та аквакультура [44].

Крім того, що комерційні банки співпрацюють з міжнародними фінансовими організаціями та фондами мікrokредитування, набувають поширення партнерські програми мікrokредитування малого агробізнесу у співпраці з великими агрохолдингами. Так, АТ «Ощадбанк» розпочав у 2020 році фінансування аграрних підприємств у рамках партнерської програми з компанією UKRAVIT, за якою клієнти банку можуть отримати кредит до 10 млн грн на придбання всього необхідного для посівної. У перші шість місяців

фінансування надається без забезпечення та за відсотковою ставкою від 0,01% річних. Графік погашення адаптовано до сезонності бізнесу [45].

Таким чином, можемо зробити висновок, що на вітчизняному кредитному ринку практично нема програм мікрокредитування, які реалізують за рахунок небанківських фінансово-кредитних установ, а державні програми стимулювання мікрокредитування не є достатньо ефективними. Внаслідок цього на ринку спостерігається значна залежність комерційних банків від співпраці з міжнародними фінансовими організаціями і фондами підтримки підприємництва. Ця ситуація негативно впливає на стабільність ринку мікрокредитування сільського господарства в довготерміновій перспективі.

Одна з найбільш вагомих і основоположних причин повільного розвитку ринку мікрокредитування сільського господарства в Україні є також недостатня розвиненість у комерційних банках технологій видачі такого виду кредитів. Оскільки мікrokредит за своїм змістом має бути недорогим та доступним способом одержання кредитних коштів для розвитку малого бізнесу, то досягти ефективності за такими кредитними операціями можливо лише за умови скорочення операційних витрат, пов'язаних з процесами видачі та обслуговування мікrokредитів. Ці витрати можливо знизити за рахунок впровадження спрощених процедур мікrokредитування та онлайн-мікrokредитування. А, як показує сучасна українська банківська практика, процедури видачі мікrokредитів є, як правило, складними та тривалими. Така ситуація призводить до додаткових витрат банківських установ і не дає їм змоги у повній мірі реалізувати власний потенціал на досліджуваному ринку. Вплив цих чинників суттєво знижує привабливість роботи банків з представниками малого і середнього бізнесу в сфері мікrokредитування.

Також серед факторів, що стримують розвиток ринку мікrokредитування в Україні, слід виділити такі як низький рівень попиту на ці послуги з боку дрібних підприємців та невисока рентабельність цього виду бізнесу для банків.

Отже, виробники сільськогосподарської продукції в сучасних умовах функціонування кредитного ринку відчують нестачу мікrokредитів і

відсутність рівноправного доступу до них. У перспективі одним із важливих і суттєвих джерел фінансування малого та середнього підприємництва повинно стати мікрокредитування вітчизняними небанківськими установами. Проте не менш важливим є фінансування вітчизняного підприємництва і міжнародними фондами, банками та іншими міжнародними організаціями в розрізі програм підтримки малого підприємництва, які з року в рік збільшують обсяги кредитів для малого та середнього бізнесу.

2.3 Аналіз фінансово-кредитної діяльності та мікрокредитування сільського господарства АТ «Прокредитбанк»

АТ «Прокредитбанк» розпочав діяльність на вітчизняному фінансовому ринку з лютого 2001 року як банк, що спеціалізується на кредитуванні мікро-, малого і середнього бізнесу. До осені 2003 р. банк носив назву «Мікрофінансовий банк». Подальша зміна назви була викликана рішенням акціонерів об'єднати під одним брендом мережу банків, що працюють у таких країнах, як Албанія, Болгарія, Румунія і Сербія, Боснія і Герцеговина, Македонія, Молдова, Грузія, Косово. З 2004 року АТ «Прокредитбанк» став універсальним банком та збільшив асортимент послуг для корпоративних та роздрібних клієнтів [46]. Основною метою діяльності досліджуваного банку є надання широкого спектру банківських фінансових послуг, фокусуючись на сегменті малого та середнього бізнесу, задля отримання прибутку та забезпечення соціально-економічного розвитку України.

Правління АТ «Прокредитбанк» представлено всього трьома особами – голова правління, заступник голови правління та член правління (головний бухгалтер). До організаційної структури банку належать такі структурні підрозділи як адміністративний відділ, бек-офіс, бухгалтерська служба, ІТ-відділ, управління кредитних ризиків, відділ аналізу кредитних ризиків, відділ аналізу якості кредитного портфелю, відділ оцінки забезпечення, служба персоналу, відділ внутрішнього аудиту, відділ фінансового контролінгу, відділ

інформаційної безпеки, відділ клієнтської підтримки, відділ комплаєнс, відділ міжнародних розрахунків та валютного контролю, відділ ризик-менеджменту, відділ супроводження бізнес, відділ супроводження карткового бізнесу, відділ фінансового моніторингу, відділ екологічного менеджменту, казначейство, управління розвитку бізнес-клієнтів, управління розвитку роздрібних клієнтів, юридичний відділ.

АТ «Прокредитбанк» фокусується на наданні послуг для підприємств малого та середнього бізнесу. Він зорієнтований на аграрний сектор та стимулює розвиток місцевого виробництва, фінансування екологічно безпечної діяльності та інвестицій у енергетичну ефективність та відновлювані джерела енергії. Розвиток у цьому напрямку особливо помітний в останні роки, оскільки відбувається стабільне зростання кредитного портфелю в аграрному секторі.

Бізнес-клієнти банку характеризуються високим рівнем прозорості бізнесу, зрозумілою бізнес-моделлю та визначеною потребою у банківських послугах, які набагато ширше від лише послуг кредитування. АТ «Прокредитбанк» позиціонує себе в якості «Домашнього банку» (Hausbank) для клієнтів і тому приділяє значну увагу розбудові довгострокових відносин [46].

Банк ставить за мету залишатись провідним гравцем для своєї цільової групи клієнтів. Зокрема, підтримувати лідируючі позиції на ринку кредитування клієнтів МСБ, пропонувати широкий вибір операцій, у тому числі через автоматизовані цифрові канали. Для підприємств малого та середнього бізнесу банк постійно нарощує обсяги документарних операцій, міжнародних платежів, у тому числі через інтернет-банкінг.

Аналіз ефективності управління АТ «Прокредитбанк» розпочнемо з аналізу динаміки активів, зобов'язань та власного капіталу за 2017–2019 роки (табл. 2.4). АТ «Прокредитбанк» нарощує обсяги банківської діяльності, про що свідчить зростання чистих активів банку на 41% у 2019 році у порівнянні з 2017 роком. Таке зростання є стабільним, оскільки забезпечено зростанням власного капіталу переважно за рахунок накопичення нерозподіленого прибутку, а також

зростання фондування за рахунок коштів клієнтів на 25% у 2019 році у порівнянні з 2017 роком.

Таблиця 2.4 – Динаміка активів, зобов'язань та власного капіталу АТ «Прокредитбанк» у 2017–2019 рр.

Показник, тис. грн.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. до 2017 р.	
				абсолютне, тис грн.	відносне, %
Грошові кошти та їх еквіваленти	3650976	4072957	6792359	3141383	86
Кошти в інших банках	0	0	451216	451216	100
Кредити та аванси клієнтам	12891948	16526450	16122882	3230934	25
Інвестиційні цінні папери	803	773	686	-117	-15
Відстрочений податковий актив	35515	12090	3151	-32364	-91
Інвестиційна нерухомість	3912	322	0	-3912	100
Приміщення та обладнання, нематеріальні активи	223107	280847	353365	130258	58
Інші фінансові активи	42416	75123	14555	-27861	-66
Інші активи	35878	28111	140835	104957	293
Всього активів	16884555	20996673	23879049	6994494	41
Кошти інших банків	169049	308847	522245	353196	209
Кошти клієнтів	11642574	11945316	14542229	2899655	25
Інші позики	2999618	5369078	4741927	1742309	58
Інші фінансові зобов'язання та резерв під судові провадження	16034	20629	77377	61343	383
Поточні податкові зобов'язання	35738	35662	34516	-1222	-3
Інші нефінансові зобов'язання	15096	15966	18723	3627	24
Субординований борг	0	317191	0	0	0
Всього зобовязань	14878109	18012689	19937017	5058908	34
Статутний капітал	1093270	1424222	1571978	478708	44
Нерозподілений прибуток	913399	1559985	2256209	1342810	147
Емісійні різниці	-223	-223	113845	114068	-51152
Всього капіталу	2006446	2983984	3942032	1935586	96
Всього зобовязань та капіталу	16884555	20996673	23879049	6994494	41

Джерело: [46]

Нарощування активів АТ «Прокредитбанк» відбувається за рахунок зростання чистого кредитного портфелю банку на 25% у 2019 році у порівнянні

з 2017 роком. Далі проаналізуємо динаміку структурних рішень у активах, зобов'язаннях та власному капіталі АТ «Прокредитбанк» (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Динаміка структури активів, зобов'язань та власного капіталу АТ «Прокредитбанк» у 2017–2019 рр.

Показник, тис. грн.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	Відхилення 2019 р. до 2017 р.
Грошові кошти та їх еквіваленти	21,6	19,4	28,4	6,8
Кошти в інших банках	0,0	0,0	1,9	1,9
Кредити та аванси клієнтам	76,4	78,7	67,5	-8,8
Інвестиційні цінні папери	0,0	0,0	0,0	0,0
Відстрочений податковий актив	0,2	0,1	0,0	-0,2
Інвестиційна нерухомість	0,0	0,0	0,0	0,0
Приміщення та обладнання, нематеріальні активи	1,3	1,3	1,5	0,2
Інші фінансові активи	0,3	0,4	0,1	-0,2
Інші активи	0,2	0,1	0,6	0,4
Всього активів	100,0	100,0	100,0	0,0
Кошти інших банків	1,0	1,5	2,2	1,2
Кошти клієнтів	69,0	56,9	60,9	-8,1
Інші позики	17,8	25,6	19,9	2,1
Інші фінансові зобов'язання та резерв під судові провадження	0,1	0,1	0,3	0,2
Поточні податкові зобов'язання	0,2	0,2	0,1	-0,1
Інші нефінансові зобов'язання	0,1	0,1	0,1	0,0
Субординований борг	0,0	1,5	0,0	0,0
Всього зобов'язань	88,1	85,8	83,5	-4,6
Статутний капітал	54	48	40	-14,6
Нерозподілений прибуток	46	52	57	11,7
Емісійні різниці	0	0	3	2,9
Всього капіталу	12	14	17	4,6
Всього зобов'язань та капіталу	100	100	100	x

Джерело: [46]

За даними табл. 2.5 можемо зробити висновок, що суттєвих структурних зрушень, окрім зростання нерозподіленого прибутку, що відповідно вплинуло на структуру власного капіталу, не відбулося. Слід звернути уваги щодо структури активів, що АТ «Прокредитбанк» не інвестує, на відміну від інших банків, у державні цінні папери, а нарощує кредитний портфель корпоративних та роздрібних клієнтів, а також активізував діяльність на міжбанківському ринку капіталу.

Діюча Стратегія АТ «Прокредитбанк» була затверджена у 2017 році та охоплює період до кінця 2023 року. Стратегія передбачає органічний ріст банку з визначеною географічною концентрацією його діяльності та орієнтацією на ключові сегменти клієнтів. АТ «Прокредитбанк» планує продовжувати розвиток всіх напрямків свого бізнесу, активно залучати нових клієнтів та досягти темпів росту основних показників вище середньоринкового рівня. АТ «Прокредитбанк» приділятиме пріоритетну увагу якості банківського сервісу, продовжуватиме удосконалення цифрових технологій обслуговування клієнтів та розвиток ІТ-систем, забезпечуючи реалізацію очікувань клієнтів та ефективний баланс між надійністю та зручністю. Посилення диджиталізації банку як один із стратегічних пріоритетів має на меті підвищення рівня самообслуговування та зниження витратності операцій, підвищення ефективності клієнтських пропозицій при належній безпеці активів клієнтів і банку.

Розрахуємо основні показники фінансової стійкості АТ «Прокредитбанк» та проведемо аналіз їх динаміки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Розрахунок основних коефіцієнтів фінансової стійкості АТ «Прокредитбанк» у 2017–2019 рр.

№	Показник	2017р.	2018р.	2019р.	Відхилення 2019р. до 2017р.
1	2	3	4	5	6
1	Власний капітал, тис. грн.	2006446	2983984	3942032	1935586
2	Зобов'язання, тис. грн.	14878109	18012689	19937017	5058908
3	Активи загальні, тис. грн.	16884555	20996673	23879049	6994494

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5	6
4	Активи дохідні, тис. грн.	12892751	16527223	16123568	3230817
5	Активи не дохідні, тис. грн.	3991804	4469450	7755481	3763677
6	Активи капіталізовані, тис. грн.	223107	280847	353365	130258
7	Коефіцієнт надійності	0,135	0,166	0,198	0,1
8	Коефіцієнт фінансового важеля	7,4	6,0	5,1	-2,4
9	Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів	0,119	0,142	0,165	0,05
10	Коефіцієнт захищеності власного капіталу	0,111	0,094	0,090	-0,02
11	Коефіцієнт захищеності дохідних активів власним капіталом	0,156	0,181	0,244	0,09
12	Мультиплікатор капіталу	8	7	6	-2,4

Джерело: власні розрахунки

За даними табл. 2.6 можемо зробити висновок, що коефіцієнт надійності протягом аналізованого періоду не відповідає нормативному значенню, тобто не перевищує 30%, що свідчить про недостатній рівень забезпеченості наявних зобов'язань власним капіталом. Водночас як позитивне явище можемо відмітити тенденцію його показника до зростання. Відповідно коефіцієнт фінансового важеля має тенденцію до скорочення, що свідчить про зниження рівня залежності від зовнішніх джерел фінансування банківської діяльності. Коефіцієнт участі капіталу у формування активів має позитивну тенденцію до зростання і відповідає рекомендованому значенню, а саме, перевищує 10%.

Коефіцієнт захищеності власного капіталу має тенденцію до зниження і у 2018-2019 роках не відповідає нормативному значенню, тобто не перевищує 1. І його тенденція до скорочення свідчить про більш раціональну структуру активів банку, тобто активи банку не заморожені у капіталізованих активах. Зростання коефіцієнта захищеності дохідних активів власним капіталом свідчить про

зниження фінансових ризиків та покращення діяльності банку. Спада тенденція показника мультиплікатора капіталу є позитивною і свідчить, що зростання капіталу банку відбувається швидшими темпами ніж зростання активів. Таким чином, рівень фінансової стійкості АТ «Прокредитбанк» є недостатньо високим, але всі показники фінансової стійкості банку мають позитивну тенденцію за аналізований період, що свідчить про зростання рівня фінансової стійкості досліджуваного банку. Розрахуємо основні показники ділової активності АТ «Прокредитбанк» та проведемо аналіз їх динаміки (табл. 2.7 та табл. 2.8).

Таблиця 2.7 - Розрахунок основних коефіцієнтів ділової активності в частині пасивів АТ «Прокредитбанк» у 2017–2019 рр.

№	Показник	2017р.	2018р.	2019р.	Відхилення 2019р. до 2017р.
1	Загальні пасиви, тис. грн.	16884555	20996673	23879049	6994494
2	Зобов'язання, тис. грн.	14878109	18012689	19937017	5058908
3	Строкові депозити, тис. грн.	4601822	5275471	6523552	1921730
4	Міжбанківські кредити отримані, тис. грн.	169049	308847	522245	353196
5	Кредитний портфель, тис. грн.	12891948	16526450	16122882	3230934
6	Активи дохідні, тис. грн.	12892751	16527223	16123568	3230817
7	Коефіцієнт активності залучення зобов'язань банку	0,881	0,858	0,835	-0,05
8	Коефіцієнт активності залучення міжбанківських кредиті	0,010	0,015	0,022	0,01
9	Коефіцієнт активності залучення строкових депозитів	0,273	0,251	0,273	0,00
10	Коефіцієнт активності використання зобов'язань у дохідних активах	1,15	1,09	1,24	0,08
11	Коефіцієнт активності використання зобов'язань у кредитному портфелі	1,15	1,09	1,24	0,08
12	Коефіцієнт активності використання строкових депозитів у кредитному портфелі	0,36	0,32	0,40	0,05

Джерело: власні розрахунки

За даними табл. 2.7 можемо зробити висновок, що банк менш активний у залученні коштів із зовнішніх джерел фінансування, це відбувається за рахунок зростання частки власного капіталу. АТ «Прокредитбанк» незначно збільшив ділову активну активність щодо залучення міжбанківських кредитів. А щодо ділової активності у забезпеченні фінансування за рахунок строкових депозитів динаміка є незмінною. Відповідно відбувається зростання використання зобов'язань у дохідних активах банку та кредитному портфелі зокрема. Отже, на основі аналізу ділової активності за пасивами можемо зробити висновок, що її рівень є низьким.

Таблиця 2.8 – Розрахунок основних коефіцієнтів ділової активності в частині активів АТ «Прокредитбанк» у 2017–2019 рр.

№	Показник	2017р.	2018р.	2019р.	Відхилення 2019р. до 2017р.
1	Загальні активи, тис. грн.	16884555	20996673	23879049	6994494
2	Активи дохідні, тис. грн.	12892751	16527223	16123568	3230817
3	Кредитний портфель, тис. грн.	12891948	16526450	16122882	3230934
4	Портфель цінних паперів, тис. грн.	803	12863	3837	3034
5	Коефіцієнт рівня дохідних активів	0,764	0,787	0,675	-0,09
6	Коефіцієнт кредитної активності	0,764	0,787	0,675	-0,09
7	Коефіцієнт загальної інвестиційної активності	0,000	0,001	0,000	0,00
8	Коефіцієнт інвестицій у дохідних активах	0,000	0,001	0,000	0,000

Джерело: власні розрахунки

За даними табл. 2.8 можемо зробити висновок, що зростання рівня дохідних активів свідчить про зростання ділової активності банку щодо збільшення його дохідних активів та забезпечення більш ефективної їх структури. Ділова активність банку у сфері кредитування поступово скорочується. Водночас відбувається скорочення інвестування у цінні папери, у

зв'язку з погашення облігацій внутрішньої державної позики. Отже, ділова активність банку за активами має тенденцію до зростання в напрямі кредитування.

Розрахуємо основні показники ліквідності АТ «Прокредитбанк» та проведемо аналіз їх динаміки (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Розрахунок основних коефіцієнтів ліквідності АТ «Прокредитбанк» у 2017–2019 рр.

	Показник	2017р.	2018р.	2019р.	Відхилення 2019р. до 2017р.
1	Високоліквідні активи, тис. грн.	3650976	4072957	7243575	3592599
2	Робочі активи (оборотні активи), тис. грн.	16543727	20600180	23367143	6823416
3	Загальні активи, тис. грн.	16884555	20996673	23879049	6994494
4	Активи дохідні, тис. грн.	12892751	16527223	16123568	3230817
5	Ліквідні цінні папери, тис. грн.	803	773	686	-117
6	Зобов'язання банку, тис. грн.	14878109	18012689	19937017	5058908
7	Кошти клієнтів до запитання, тис. грн.	7040752	6669845	8018677	977925
8	Строкові депозити, тис. грн.	4601822	5275471	6523552	1921730
9	Коефіцієнт високоліквідних активів	0,221	0,198	0,310	0,09
10	Коефіцієнт загальної ліквідності	1,135	1,166	1,198	0,06
11	Коефіцієнт співвідношення позик і депозитів	2,802	3,133	2,472	-0,33
12	Коефіцієнт ліквідних цінних паперів	0,000	0,000	0,000	0,00
13	Коефіцієнт структурного співвідношення вкладів	1,530	1,264	1,229	-0,30

Джерело: власні розрахунки

За даними табл. 2.9 можемо зробити висновок, що частка високоліквідних активів не досягає нормативного значення 20% але має тенденцію до зростання. Коефіцієнт загальної ліквідності перевищує нормативне значення 1 і має позитивну тенденцію до зростання. В цілому можемо зробити висновок, що показники ліквідності банку мають позитивну тенденцію до зростання.

Розрахуємо основні показники ефективності управління АТ «Прокредитбанк» та проведемо аналіз їх динаміки (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Розрахунок основних коефіцієнтів ефективності управління АТ «Прокредитбанк» у 2017–2019 рр.

№	Показник	2017р.	2018р.	2019р.	Відхилення 2019р. до 2017р.
1	Чистий прибуток, тис. грн.	487258	662457	696224	208966
2	Загальні активи, тис. грн.	16884555	20996673	23879049	6994494
3	Дохідні активи, тис. грн.	12892751	16527223	16123568	3230817
4	Капітал, тис. грн.	2006446	2983984	3942032	1935586
5	Рентабельність активів, %	2,89	3,16	2,92	0,03
6	Рентабельність дохідних активів, %	3,78	4,01	4,32	0,54
7	Рентабельність капіталу, %	24,3	22,2	17,7	-6,62

Джерело: власні розрахунки

За даними табл. 2.10 можемо зробити висновок, що ефективність управління АТ «Прокредитбанк» має стабільну тенденцію до зростання, про що свідчить динаміка до зростання усіх показників рентабельності активів підприємства. Водночас на фоні зростання власного капіталу досліджуваного банку відбувається скорочення його рентабельності. Таким чином, на основі проведеного аналізу, в цілому можемо зробити висновок про зростання ефективності управління у АТ «Прокредитбанк». Водночас банку доцільно звернути увагу на формування більш стабільної бази фондування за рахунок залучення строкових депозитів на тривалі терміни – від 6 місяців. А також

необхідно постійно проводити моніторинг проблемної заборгованості та своєчасно реалізовувати заходи щодо її зменшення. Щодо мікрокредитування сільського господарства, то АТ «Прокредитбанк» надає короткострокове кредитування сільськогосподарським підприємствам на поповнення оборотних коштів у формі кредитної лінії або строкового кредиту, а також овердрафту для розрахунків з постачальниками і покупцями. Мікрокредитування у його класичному розумінні надається АТ «Прокредитбанк» у межах програм співробітництва з міжнародними фінансовими установами (табл. 2.11)

Таблиця 2.11 – Умови мікрокредитування сільськогосподарських підприємств АТ «Прокредитбанк»

Міжнародна фінансова установа/програма	Вимоги до позичальника	Термін кредитування	Максимальна сума кредиту	Забезпечення
Фонд розвитку підприємництва (ФРП)	Валовий річний дохід до 5 млн. євро Не більше 250 співробітників	до 36 місяців	100000 євро	Можливе неповне покриття заставою
	Валовий річний дохід до 10 млн. євро Не більше 250 співробітників	до 24 місяців	250000 євро	Можливе неповне покриття заставою
Європейський інвестиційний банк	Інноваційні малі та середні підприємства. Не більше 500 співробітників	–	Від 50000 до 7500000 євро	–
	Малі та середні підприємства	до 24 місяців	2 млн. грн.	–
Європейський інвестиційний фонд	Малі та середні підприємства з оборотом до 50 млн. євро та розміром активів до 43 млн. євро Не більше 250 співробітників	до 10 років	до 5 млн. євро	70% від стандартних вимог покривається гарантією ПВЗВТ
Програма «Доступні кредити 5–7–9%»	Мікро та малі підприємства. Річний дохід до 50 млн. грн.	до 24 місяців	Розмір державної допомоги не повинен перевищувати 200000 євро за три роки	Кредитні гарантії

Джерело: [46]

Щодо активності АТ «Прокредитбанк» у кредитуванні сільськогосподарських підприємств в Україні, то аграрний сектор, поряд з торгівлею та промисловістю є найбільш пріоритетним напрямом кредитування досліджуваного банку. Про це свідчить динаміка обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств АТ «Прокредитбанк» (рис. 2.7).

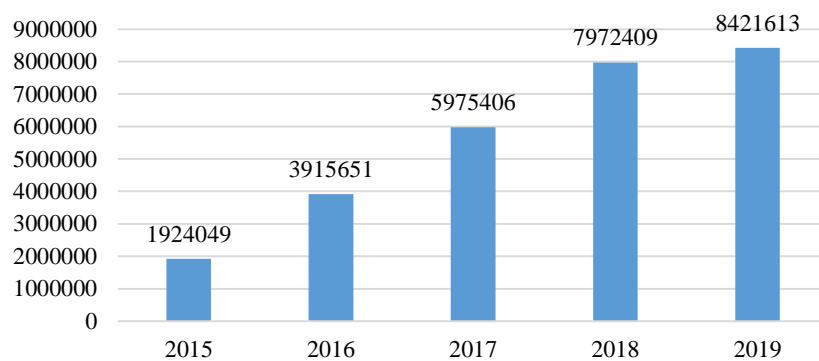

Рисунок 2.7 – Динаміка обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств АТ «Прокредитбанк» у 2015–2019 рр., тис. грн.

Джерело: [46]

За даними рис. 2.7 можемо зробити висновок, що валовий обсяг кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам досліджуваним банком зріс у 2019 році у порівнянні з 2015 роком у понад 4 рази. Відповідно зросла і частка кредитів аграрним підприємствам у загальному кредитному портфелі АТ «Прокредитбанк» (рис. 2.8), яка перевищила у 2019 році 50%.

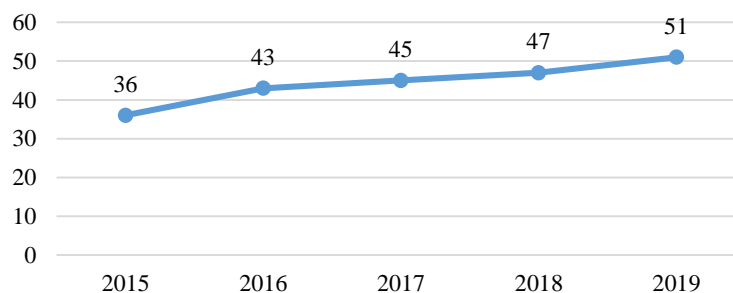

Рисунок 2.8 – Динаміка частки кредитування сільськогосподарських підприємств у кредитному портфелі АТ «Прокредитбанк» у 2015–2019 рр., %

Джерело: [46]

Динаміка кредитування АТ «Прокредитбанк» сільськогосподарських підприємств у розрізі валют доступна лише за 2019 рік у розрізі місяців (рис. 2.9).

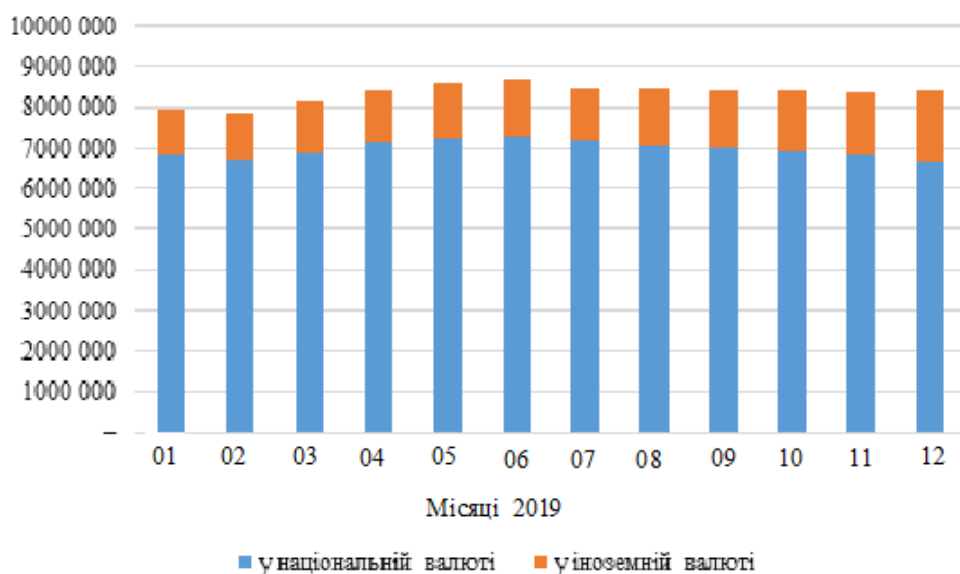

Рисунок 2.9 – Динаміка обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств АТ «Прокредитбанк» у 2019 рр. у розрізі валют, тис. грн.

Джерело: [46]

За даними рис. 2.9 можемо зробити висновок, що сільськогосподарські підприємства кредитуються у переважній більшості у національній валюті, а кредити у іноземній валюті надаються лише стабільним аграрним підприємствам з високою часткою експорту у структурі збуту продукції.

Водночас, слід вказати, на високі ризики кредитування сільськогосподарських підприємств, оскільки платоспроможність визначається такими чинниками як погодні умови, динаміка цін на сільськогосподарську продукцію на світових ринках, захворювання тварин тощо. Тому обсяг простроченої та проблемної заборгованості за кредитами, що видані сільськогосподарським підприємствам, є, як правило, відносно високою.

На рис. 2.10 наведено динаміку обсягу прострочених кредитів сільськогосподарських підприємств АТ «Прокредитбанк» у 2019 рр. у розрізі

валют щомісяця. Як бачимо різко зростає проблемна заборгованість за валютними кредитами.

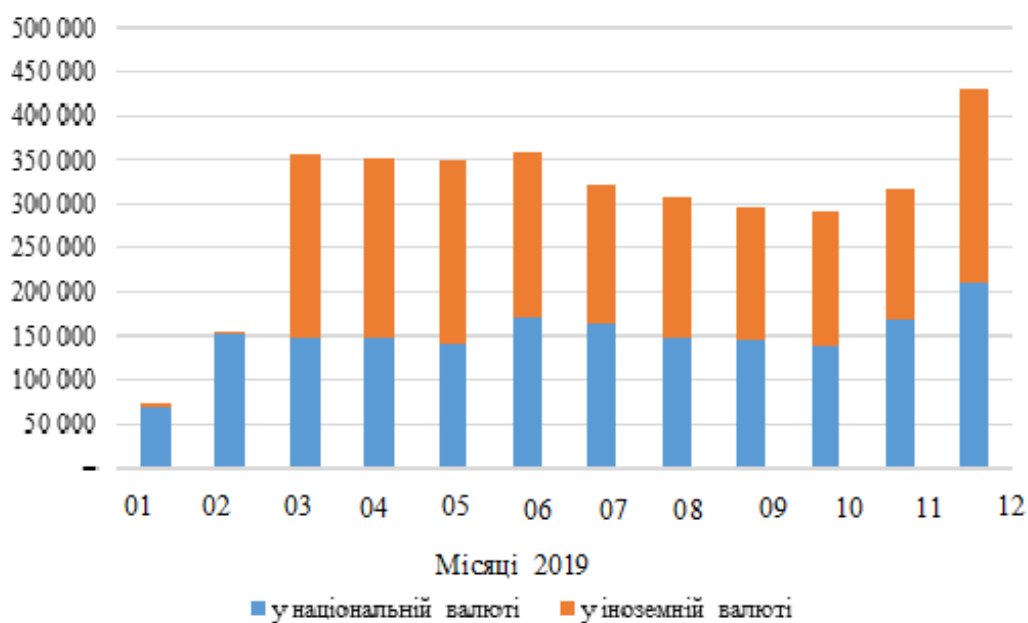

Рисунок 2.10 – Динаміка обсягу прострочених кредитів сільськогосподарських підприємств АТ «Прокредитбанк» у 2019 рр. у розрізі валют, тис. грн.

Джерело: [46]

Відповідно зростає частка проблемної заборгованості у загальному обсягу кредитів, наданих АТ «Прокредитбанк» сільськогосподарським підприємствам з 0,9% на початок 2019 року до 5,1% у грудні 2019 року (рис. 2.11).

Таким чином, можемо зробити висновок, що наразі сільськогосподарські підприємства можуть залучити мікрокредитування переважно у комерційних банках та отримувати часткове компенсування відсоткової ставки з боку держави. Сектор мікрофінансування та небанківського кредитування юридичних осіб, зокрема сільськогосподарських підприємств не є розвинутим, а вартість кредитування високою.

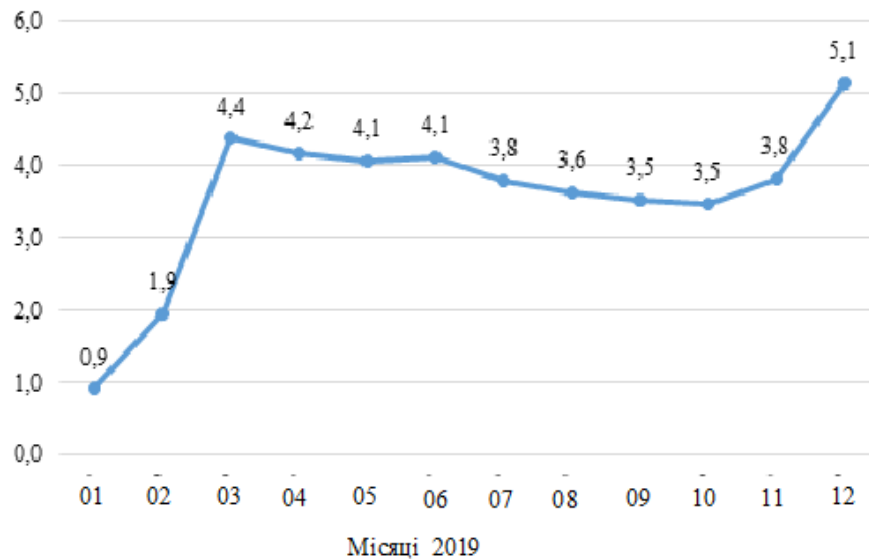

Рисунок 2.11 – Динаміка обсягу прострочених кредитів сільськогосподарських підприємств АТ «Прокредитбанк» у 2019 рр., %

Джерело: [46]

Слід зауважити, що оцінити обсяги ринку мікрокредитування проблематично з таких причин: ринок мікрокредитування достатньо молодий, активно розвивається, і тому обсяги кредитів, виданих у попередньому році, значно відрізнятимуться від обсягів поточного року; різні банки почали працювати за програмами мікрокредитування у різний час, що спотворює статистику; деякі банки, видаючи невеликі кредити за рахунок власних або залучених коштів (але не від ЄБРР і Німецько–Українського фонду), не включають їх у свої статистичні дослідження з мікрокредитування у зв’язку з відсутністю необхідності вести таку статистику і невизначеність самого поняття градації мікрокредитування.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного аналізу фінансово-кредитної діяльності АТ «Прокредитбанк» встановлено, що, в цілому, спостерігається зростання ефективності управління у АТ «Прокредитбанк». Водночас банку доцільно

звернути увагу на формування більш стабільної бази фондування за рахунок залучення строкових депозитів на тривалі терміни – від 6 місяців. А також необхідно постійно проводити моніторинг проблемної заборгованості та своєчасно реалізовувати заходи щодо її зменшення.

Наразі сільськогосподарські підприємства можуть залучити мікrokредитування переважно у комерційних банків та отримане часткове компенсування відсоткової ставки з боку держави. Сектор мікрофінансування та небанківського кредитування юридичних осіб, зокрема сільськогосподарських підприємств не є розвинутим, а вартість кредитування високою.

Слід зауважити, що оцінити обсяги ринку мікrokредитування проблематично з таких причин: ринок мікrokредитування достатньо молодий, активно розвивається, і тому обсяги кредитів, виданих у попередньому році, значно відрізняться від обсягів поточного року; різні банки почали працювати за програмами мікrokредитування у різний час, що спотворює статистику; деякі банки, видаючи невеликі кредити за рахунок власних або залучених коштів (але не від ЄБРР і Німецько–Українського фонду), не включають їх у свої статистичні дослідження з мікrokредитування у зв'язку з відсутністю необхідності вести таку статистику і невизначеність самого поняття градації мікrokредитування.

Таким чином, можемо зробити висновок, що на вітчизняному кредитному ринку практично нема програм мікrokредитування, які реалізують за рахунок небанківських фінансово-кредитних установ, а державні програми стимулювання мікrokредитування не є достатньо ефективними. Внаслідок цього на ринку спостерігається значна залежність комерційних банків від співпраці з міжнародними фінансовими організаціями і фондами підтримки підприємництва. Ця ситуація негативно впливає на стабільність ринку мікrokредитування сільського господарства в довготерміновій перспективі.

3 ШЛЯХИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ МІКРОКРЕДИТУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

3.1 Зарубіжний досвід мікрокредитування сільського господарства та можливості його застосування в Україні

Проведенні дослідження у сфері малого підприємництва показали, що США, Німеччина, Австрія, Великобританія та інші країни з розвинутими ринковими відносинами мають вагомі позиції щодо вирішення проблеми фінансового забезпечення мікрокредитування підприємств малого і середнього бізнесу. Особливої уваги заслуговує американський досвід щодо організації роботи з фінансування стартових малих підприємств, адже саме на стадії становлення нового підприємства питання фінансування є найактуальнішими. Суттєво також зазначити, що у США урядом розробляється ціла низка програм підтримки та сприяння розвитку сфери малого і середнього бізнесу. Це програми для фінансування сезонних та короткотермінових потреб малого бізнесу; довгострокового фінансування зі сталою процентною ставкою для придбання нерухомості та обладнання з метою розширення і модернізації виробничих процесів; фінансування випуску конкурентоспроможної продукції та продукції на експорт, а також розвиток виробництва, яке знижує імпорتنі поставки; програми стимулювання розвитку слаборозвинутих сільських і внутріміських територіальних громад за рахунок мікрокредитів та технічної допомоги [47], [48].

У зарубіжних країнах функціонує розгалужена система комерційних і кооперативних банків, страхових компаній, інших спеціалізованих організацій, що займаються фінансовим обслуговуванням аграрної сфери. Певна роль у кредитуванні сільського господарства зарубіжних країн належить універсальним і спеціалізованим комерційним банкам. Частка універсальних комерційних

банків у сільськогосподарському кредиті коливається від 32 % у США до 8 % у Німеччині і трохи більше 2 % – у Франції [49].

У багатьох країнах світу специфічні проблеми дрібного сільського кредиту вирішувалися шляхом створення спеціалізованих кооперативних кредитних інституцій. За розміром власного капіталу і кількістю операцій окремі кооперативні банки входять в першу двадцятку комерційних банків. Це голландський РАБОБАНК (Rabobank), мережа німецьких Райффайзен–банків (Reiffeisen–banken), французький Креді–агріколь (Credit Agricole), американська Фарм Кредит Систем (Farm Credit System), відмінною рисою яких є їх кооперативне походження, оскільки свого часу всі вони були створені на основі кредитних кооперативів, підтримуваних (Німеччина, Швеція) або ініційованих (США, Франція, Японія) державою.

Так, розвиток кредитування господарюючих суб'єктів у Литві відрізняється низькими та стабільними відсотками за позиками протягом тривалого періоду часу. Так, литовські фермери можуть придбавати техніку у кредит у середньому під 5 % річних на термін до 10 років [50].

Позитивним є досвід Польщі, де передбачено створення спеціальних органів, що регулюють і стимулюють кредитні відносини в аграрному секторі. В країні діє Агентство реструктуризації і модернізації сільського господарства (ARiMR), основним завданням якого є підтримка аграрного виробництва. завдяки цьому агентству аграріям відкривається можливість залучення банківських кредитів для інвестиційних й обігових цілей. Зокрема, Агентство бере на себе зменшення відсоткових ставок для отримувача кредиту через здійснення доплат на зменшення ризику для банку з наданням гарантій і поручительств [51].

Протягом діяльності Агентства банки, які з ними співпрацювали, надали 77256 інвестиційних кредитів на суму 2,1 млрд злотих. Доплати до інвестиційних кредитів, здійснені Агентством, становили 302 млн злотих. Агентство здійснює доплати до: основних інвестиційних кредитів для реалізації підприємницьких заходів у сільському господарстві, переробній промисловості, сфері послуг

аграрного сектора; галузевих і регіональних кредитів, які надавалися згідно із затвердженими Міністром сільського господарства і продовольства конкретними програмами; кредитів на закупівлю сільськогосподарських угідь; кредитів на утворення сільськогосподарських підприємств особами, які не досягли 40-річного віку [52].

У Нідерландах основними кредиторами аграрного сектора виступають місцеві кредитно-ощадні товариства, що об'єднані на кооперативній основі до Центрального кооперативного селянського банку (Rabobank). Близько 30 % кредитних ресурсів видано цим банком під заставу нерухомості [53].

Залучення кредитних ресурсів для придбання аграрними підприємствами сучасної техніки, використання інвестицій для впровадження їх у виробництво можливе за умови використання у високоліквідної застави. Таку проблему у Латвії вирішують за рахунок кредитування врожаю. Державний концерн, що займається виробництвом хліба і продуктів з борошна, надає сільськогосподарським товаровиробникам пільгові кредити (2 % річних) під доставку зерна. Максимальний розмір кредиту обмежується половиною вартості зерна, яке товаровиробник зобов'язується поставити концерну [54].

Особливої уваги заслуговує організація кредитування сільськогосподарського виробництва у Німеччині. Зокрема, створено розгалужену інституційну інфраструктуру, в якій задіяні як спеціалізовані іпотечні, земельні, сільськогосподарські банки, так і ощадно-будівельні каси, універсальні комерційні банки, страхові компанії. Близько 8 % усіх кредитних ресурсів сільськогосподарським виробникам надають іпотечні банки, а понад 5% сільськогосподарських кредитів (у т.ч. пільгових) під заставу нерухомості припадає на Сільськогосподарський рентний банк [50].

Досвід підприємства і роботи системи кооперативних банків в країнах Західної Європи і кооперативних систем в економіках Східної Європи і Південно-Східної Азії, що розвиваються, може бути корисний в нашій країні, передусім, в царині фінансової підтримки оборотного капіталу і визначенні нормативно-правових меж діяльності всіх мікрофінансових організацій

кооперативного типу. Роль держави в розвитку кредитної кооперації неоднозначна. Воно може брати участь в становленні системи від встановлення рамок стосунків і контролю до прямого фінансування первинного капіталу. Використовуючи досвід США і Німеччини, з бюджету яких в значній мірі формувався стартовий капітал системи сільської кредитної кооперації, а також цілком свіжий приклад Молдови, Болгарії, Румунії, де держава брала позику у Всесвітнього банку з метою нарощування оборотного капіталу кредитної кооперації.

Важливим елементом кооперативної системи кредитування сільських підприємств є механізми гарантії і забезпечення позик. Наприклад, Литовський гарантійний фонд сільськогосподарських кредитів (*Zemes Ukio Paskolu Garantiju Fondas*) з капіталом 1,8 млн. євро був створений в 1995 р. для надання гарантій позичальникам, що не мають можливості забезпечити заставу. Аналіз проведених досліджень свідчить про досвід Німеччини та Голландії слід скористатися. В цих країнах значна частина капіталу сільських кредитних кооперативів сформована за рахунок залучення заощаджень місцевого населення і зовнішніх приватних інвестицій [55].

Варто скористатися досвідом Німеччини і Голландії, де кредити, що надаються на потреби сільського господарства, не перевищують 5 % від загальної їх суми, оскільки територіальна концепція розвитку сільського району вже давно превалює над галузевою.

Однією з форм фінансового забезпечення суб'єктів малого агробізнесу виступає мікрофінансування. Такий фінансовий інструмент найбільшою мірою пристосований під потреби початківців і невеликих агропідприємств. У зв'язку з цим розвиток сегмента інфраструктури підтримки суб'єктів аграрного виробництва у формі мікрофінансових організацій (МФО) актуальний і означає для економіки зростання кількості малих агропідприємств та підвищення стабільності й масштабів діяльності вже існуючих компаній. У МФО більше ніж у банків можливостей для роботи в сільській місцевості, у зв'язку з чим

мікрофінансування більш прийнятний напрям фінансової підтримки малого агробізнесу [56].

Досвід роботи небанківських МФО у країнах Центральної та Східної Європи, а також перших українських небанківських МФО (кредитних спілок, державних і недержавних фондів та установ фінансової підтримки підприємців і населення, мікролізингових компаній) демонструє, що згадані установи можуть ефективно вирішити проблему доступу до необхідних фінансових ресурсів і стати відсутньою сполучною ланкою між підприємцями й економічно активними малозабезпеченими суб'єктами, з одного боку, та банківською системою країни – з іншого.

Ринок мікrokредитування передових країн Європи, до яких відносяться країни–учасниці «Великої сімки», Швейцарія, Австрія, країни Скандинавії, характеризується значною розвиненістю та різноманітністю послуг. Але попри активний сектор мікрофінансування такі позики у представлених країнах складають неістотний відсоток порівняно з доходами громадян та рівнем життя населення даних регіонів загалом. Така динаміка пов'язана переважно з ефективною економікою даних країн, мешканці яких меншою мірою потребують мікропозик. Адже володіючи стабільними грошовими надходженнями, можуть спланувати свої накопичення, необхідні для відкриття власної справи, без залучення коштів МФО [57].

Зовсім інша ситуація постає у країнах Європи, що на сьогодні мають швидкі темпи розвитку. Такі держави, як Польща, Чехія, Угорщина активно застосовують мікропозики. Саме мікропозики в даних державах відіграють суттєву роль: дають можливість інтенсивніше розвиватися бізнесу, впроваджувати технологічні новинки для підвищення продуктивності діяльності. Процеси, запущені такими діями з допомогою мікропозик, сприятливо впливають на економічний клімат цих країн. Так, наприклад, уряд Польщі значно підтримує напрям мікрофінансування для розвитку пріоритетних галузей, надаючи позики зі ставкою 0,5 %. Державна політика Польщі, використовуючи засіб мікrokредитування та інші заходи, привела до збільшення

кількості польських підприємців у 1,8 разів за період 8 років і забезпечила генерування ВВП на рівні 70 % малим бізнесом [58].

Таким чином, підтримка малого підприємництва в аграрному секторі через механізми кредитування є важливою і нині здійснюється за різними напрямками та умовами, як комерційними банками, так і різними фондами та організаціями. На основі вивчення позитивної практики кредитування малих підприємств у країнах з ринковою економікою слід констатувати, що основними передумовами активізації вітчизняного ринку мікrokредитування в Україні є надійна державна підтримка та створення в банківських установах спеціальних підрозділів, які вивчають ситуацію на ринку мікrokредитування, здійснюючи аналіз попиту на певні види мікrokредитних продуктів.

На основі проаналізованого зарубіжного досвіду можемо визначити такі основні напрями розвитку мікrokредитування в Україні (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Напрями розвитку мікrokредитування сільського господарства в Україні та його інноваційних форм

Джерело: власні дослідження

Як свідчить аналіз проведених досліджень на Україні не має кредитних сільськогосподарських кооперативів з причин відсутності державної програми

щодо розвитку мікrokредитування. Заходи щодо надання цілеспрямованої дії держави на розвиток кооперації економічно не обґрунтовані, існуючі механізми підтримки не працюють. В умовах конкуренції з крупними ринковими інтеграторами і за відсутності достатньої ресурсної бази розвиватися кредитним кооперативам у край важко. Разом з тим, за підтримки держави та органів місцевого самоврядування кредитні кооперативи змогли би зайняти достойне місце на ринку кредитних послуг.

Створення і успішне функціонування кредитних кооперативів їх доступ до ринку кредитних послуг дасть можливість сільськогосподарським товаровиробникам забезпечити безперервність кругообігу виробництва, нарощування обсягів виробництва та реалізації конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, їх функціонування на самофінансуванні та самоокупності, забезпечити продовольчу безпеку країни.

Пріоритетними напрямками удосконалення подальшого розвитку кредитної кооперації є: розширення можливостей кредитних спілок щодо кредитування сільськогосподарських підприємств відповідно до їх потреб, а також іпотечного кредитування; активізація діяльності кредитних спілок у напрямі підтримки сільськогосподарських підприємств для забезпечення виконання державних і регіональних програм соціального та економічного розвитку відповідних територій; визначення місця і ролі об'єднаних кредитних спілок та кооперативних банків у системі кредитної кооперації і внесення відповідних змін до законодавства, що регулює їх діяльність [59].

Успішний розвиток кредитування, незалежно від того, хто виступає в ролі кредитора, – чи це банк або кредитна спілка, чи це державна фінансова установа, – неможливий без механізму забезпечення повернення кредиту за умови дотримання прав кредиторів та позичальників. Розуміння отримувачем кредитних ресурсів невідворотності відповідальності в разі порушення умов кредитної угоди є своєрідним спонукальним елементом до вжиття останнім всіх заходів щодо вчасного їх повернення. Маючи підґрунтям впевненість у своєчасному поверненні раніше наданих позик, відбувається стимулювання

кредитної установи до збільшення нею обсягів кредитування та оптимізації умов надання кредитних ресурсів.

Фактично проблема фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств може успішно вирішуватися за допомогою кредитної кооперації. Вона задовольняє потребу в кредитних ресурсах тих сільськогосподарських підприємств, які не мають доступу до кредитів банків внаслідок відсутності ліквідної застави, складності підготовки значної кількості документів, необхідних для отримання банківської позики, тривалості прийняття рішення банку про надання кредиту, високих банківських відсотків по кредитах тощо. І тому в цьому випадку важливою передумовою ефективного функціонування механізму застави є створення системи реєстрів, яка б задовольняла вимоги прозорості, повноти (за рахунок обов'язковості для внесення в неї інформації під час здійснення відповідних операцій купівлі, продажу, оренди, застави) та надійності (гарантування відповідальності організації–утримувача за достовірність та повноту наданої інформації) [60].

Суттєвими перевагами їх серед інших фінансово–кредитних установ є те, що вони функціонують на кооперативних принципах і захищають фінансові інтереси своїх членів. Важливий аспект у забезпеченні потреб сільськогосподарських виробників – розширення джерел фінансових ресурсів, оскільки основна проблема у тому, що їх витрати пов'язані зі сезонністю виробництва. Визначено, що пріоритетним напрямом формування необхідних фінансових ресурсів аграріїв є розповсюдження кредитних спілок, які займаються кредитуванням ризикових сфер діяльності, у т.ч. й сільськогосподарського виробництва.

З метою акумуляції власних фінансових ресурсів та забезпеченні попиту на них членів кредитних спілок, акцентовано увагу на доцільності інтеграції їх у об'єднання. Зростання рівня капіталізації кредитних спілок забезпечить підвищення їх рівня конкурентоспроможності серед інших кредитних установ, надасть можливість розширити базу для надання фінансових послуг та додасть позитивного іміджу на фінансовому ринку. Розвиток кредитних спілок в Україні

необхідно розглядати у контексті активізації кооперативного руху, оскільки вони засновані на кооперативних принципах і відповідають всім вимогам некомерційних установ, які забезпечують захист своїм клієнтам, а також надають їм якісні фінансово–кредитні послуги на прийнятних засадах.

Найприйнятнішими інструментами фінансування є векселі та товаророзпорядчі цінні папери, зокрема аграрні розписки. Перспективи їхнього застосування, значною мірою, зумовлюються організаційно–правовими аспектами функціонування цих інструментів: наявності відповідної нормативної бази, надійної системи обліку та належної судової практики виконання передбачених зобов'язань. Але ці інструменти непридатні для отримання фінансових ресурсів на тривалий термін. Як правило, позики, що можна одержати за їхньою допомогою, є короткостроковими. Вони розраховані на 6, щонайбільше – на 9 місяців. Запровадження аграрних розписок дозволить сільськогосподарським підприємствам бути менш залежними від державного та банківського фінансування, а також покращити процес довгострокового планування їх господарської діяльності. Для становлення й розвитку агрокредитування як найважливішої ланки в системі економіки України підвищення його доступності для сільськогосподарських підприємств, потрібно популяризувати досліджені фінансові інструменти, як у частині вдосконалення нормативно–правового забезпечення, так і розробки ефективного механізму реалізації цих заходів [61].

Інститут аграрних розписок походить з країн Латинської Америки (Бразилії, Аргентини), де також у свій час була слабо розвинена система банківського кредитування, де перевага віддавалася системі «гроші – товар», а не «гроші – товар – гроші». Розрізняють 2 види аграрних розписок: товарна та фінансова. Під товарною аграрною розпискою слід розуміти таку аграрну розписку, що встановлює безумовне зобов'язання боржника за нею здійснити поставку узгодженої сільськогосподарської продукції, якість, кількість, місце та строк поставки якої визначені аграрною розпискою [62].

У свою чергу, фінансовою аграрною розпискою визнається така аграрна розписка, що встановлює безумовне зобов'язання боржника сплатити грошову суму, розмір якої визначається за погодженою боржником і кредитором формулою, з урахуванням цін на сільськогосподарську продукцію у визначеній кількості та якості.

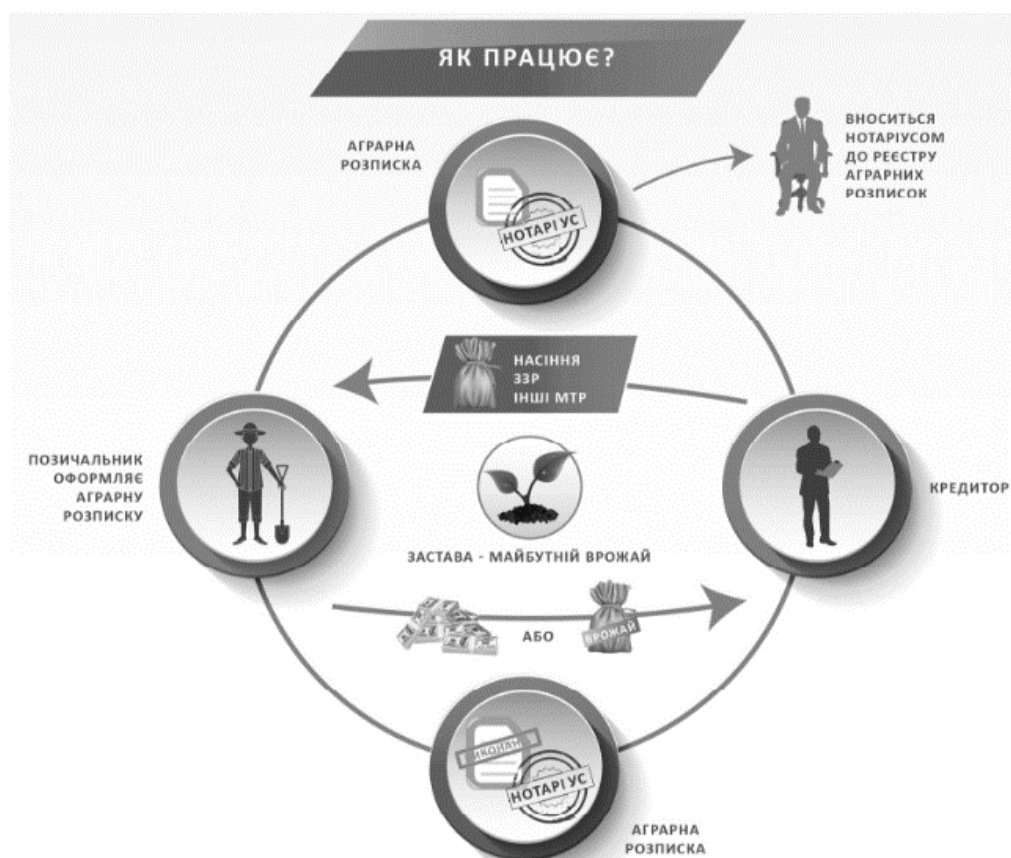

Рисунок 3.2 – Процес забезпечення кредиту аграрною розпискою
Джерело: [63], [64], [65]

Аграрна розписка є товаророзпорядчим документом, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених в ньому умовах. За своєю сутністю аграрна розписка дуже подібна до векселя, який належить до боргових цінних паперів. Сторонами аграрної розписки є боржник і кредитор. Боржником є особа, що видає аграрну розписку для оформлення свого зобов'язання здійснити поставку сільськогосподарської

продукції або сплатити грошові кошти на визначених в аграрній розписці умовах. Кредитор за аграрною розпискою – фізична чи юридична особа, яка надає грошові кошти, послуги, поставляє товари, виконує роботи як зустрічне зобов'язання за договором, за яким боржник за аграрною розпискою видає їй аграрну розписку, наділяючи правом вимагати від нього належного виконання зобов'язань, а також фізична чи юридична особа, яка отримала права кредитора за аграрною розпискою від іншого кредитора за аграрною розпискою у спосіб, не заборонений законом [66].

Перевагою аграрної розписки для кредитора є те, що це більш надійний інструмент. За аграрною розпискою передбачена обов'язкова застава (майбутній врожай), механізм стягнення за виконавчим написом нотаріуса та Реєстр аграрних розписок, який, по суті, виконує роль джерела кредитної історії про боржника.

Вексельне кредитування передбачає, що, для того, щоб отримати агропідприємству ресурси від дистриб'ютора, йому необхідно звернутися до обслуговуючого банку та затвердити ліміт авальювання векселів. Стосовно указаної інформації банк видає агропідприємству інформаційний лист, який є для дистриб'ютора індикатором платоспроможності і впевненості у гарантованій оплаті у разі неплатежу за векселем. Далі дистриб'ютор на підставі заявок агропідприємства готує товари для відправки, проте з урахуванням пункту договору поставки, що розрахунки будуть проводитися за допомогою переказного векселя.

Можливий безпосередньо варіант, коли сторони обмінюються документами, дистриб'ютор забирає акцептований вексель, а агровиробник отримує товаросупровідні документи на товар. Разом з тим у сфері здійснення господарської діяльності часто практикується передача відповідного акцептованого та уже авальованого векселя проти виставлених товаросупровідних документів. Так, дистриб'ютор подає до свого обслуговуючого банку товаросупровідні документи на товар разом з переказним векселем. Обслуговуючий банк векселедавця пересилає обслуговуючому банку

платника (трасата) переказний вексель, після чого останній передається безпосередньо платнику. У свою чергу, платник здійснює акцепт векселя [67].

Варто підкреслити, що акцепт, звичайно, надписується в лівій частині лицьового боку векселя і виражається словом «акцептований; прийнято; заплачу» і обов'язково містить підпис платника. Після цього платник (трасат) передає вексель для авалювання до свого обслуговуючого банку. Обслуговуючий банк здійснює авалювання векселя. Зазначимо, що платіж за переказним векселем може бути забезпечений авалем повністю або в частині його суми. Аваль вчинюється або на самому переказному векселі, або на алонжі. Він виражається словами «вважати за аваль» або будь-яким іншим рівнозначним формулюванням та підписується тим, хто надає аваль. Після цього авальований вексель виставляється проти товаросупровідних документів обслуговуючого банку векселедавця (трасанта): вексель передається трасанту, а товаросупровідні документи – банку–трасату. Банк–трасата після отримання товаросупровідних документів передає їх платнику, який уже і отримує товар. Після цього правочин з поставки вважається закритим.

Разом із тим, як аграрна розписка, так і вексель мають спільні та відмінні ознаки, свої переваги/недоліки стосовно кредитування агробізнесу, знаючи тонкощі яких можна обирати той чи інший фінансовий інструмент. Спочатку наведено спільні риси аграрної розписки та векселя. Так, до спільний рис можна віднести те, що указані фінансові інструменти:

- є механізмом залучення ресурсів з відстрочкою платежу;
- встановлюють безумовне боргове зобов'язання аграрія;
- можуть бути передані третій особі (напис «Відступлено» та індосамент);
- не можуть бути знерухомлені, переведені в бездокументарну форму;
- набувають статусу виконавчих документів у разі вчинення виконавчого напису (протесту) [68].

До відмінних же рис аграрної розписки та векселя можна віднести те, що:

– аграрна розписка видається як проти грошей, так і продукції, а вексель лише проти поставлених товарів, виконаних робіт, наданих послуг (розписка є більш універсальною);

– аграрна розписка забезпечується заставою майбутнього врожаю, а вексель не містить такої обов'язкової умови (розписка краще забезпечує інтереси кредитора);

– виконання зобов'язання за аграрною розпискою можливе шляхом поставки як продукції, так і сплатою грошей, а вексель передбачає лише сплату грошей (вексель є менш універсальним);

– аграрна розписка є більш «дорогим» інструментом кредитування, адже підлягає нотаріальному посвідченню, а вексель – ні (розписка є більш витратною);

– індосамент при векселі може бути як іменним, так і бланковим, а при відступленні прав за аграрною розпискою обов'язкове зазначення нового кредитора (вексель є мобільнішим у сфері визначення особи кредитора);

– часткове виконання за аграрною розпискою допускається лише за згодою кредитора, а держатель векселя не може відмовитися від прийняття часткового платежу (вексель є більш гнучким);

– аграрна розписка видається до завершення технологічного циклу виробництва, а вексель може видаватися як на більш короткий, так і на більш тривалий строк (вексель є більш мобільним) [69].

Таким чином, можна зазначити, що як аграрна розписка, так і вексель мають свої переваги та недоліки. Однозначно можна стверджувати, що вексельна форма кредитування агробізнесу неможлива у формі первісного надання грошей (вексель опосередковує зобов'язання з поставки товарів, виконання робіт, надання послуг). У цьому аспекті аграрна розписка має суттєві переваги над таким уже доволі сталим механізмом залучення ресурсів. Крім того, сторони аграрної розписки можуть домовитися про страхування майбутнього врожаю, додатково забезпечивши свої майнові інтереси.

Обґрунтовуючи необхідність активізації і розвитку ринку мікrokредитування як одного із сегментів кредитного ринку, слід зауважити, що одним із шляхів вирішення цього питання є взаємодія банків та небанківських фінансово–кредитних інститутів у сфері мікrokредитування суб'єктів малого бізнесу. Подібна співпраця розширить пропозицію кредитних послуг для підприємців, а також матиме ряд переваг для комерційних банків та мікрофінансових організацій (МФО). Зокрема, можна виділити такі аргументи на користь співпраці банків і МФО [70].

По–перше, доступ до різних джерел капіталу і можливість стійкого довгострокового розвитку для МФО. У процесі розвитку перед МФО обов'язково постає питання про диверсифікацію джерел фінансових ресурсів. Можливості донорських програм обмежені. Крім того, будь–яка програма, що спочатку фінансується донором, з часом передбачає вихід на самоокупність. Для того, щоб ринок мікрофінансування стійко розвивався в довгостроковому плані, фінансовим установам необхідний доступ до різних і незалежних джерел капіталу, у тому числі до банківських кредитів – як перспективного і безпечного джерела ресурсів.

Перспективність, у першу чергу, пояснюється тим, що банки і МФО орієнтовані на різні групи клієнтів і відповідно не створюють один одному конкуренції. МФО працюють, як правило, з мікропідприємствами, які тільки започатковують власний бізнес. Банки, навпаки, кредитують малі підприємства, які вже мають певну кредитну історію та економічно привабливі масштаби бізнесу. Відповідно, виникає можливість взаємовигідного доповнення банківської і небанківської пропозицій кредитних послуг для фінансування малого бізнесу.

По–друге, скорочення витрат і підвищення рентабельності послуг мікrokредитування для банків. Для невеликих банків реалізація сумісних програм з МФО може бути більш вигідна, ніж безпосереднє надання цих послуг самими банками. При цьому спрацьовує так званий ефект «економії на масштабі», коли досягають рентабельності в кредитуванні малого бізнесу лише

великі банки, які можуть скорочувати витрати на обслуговування кредитів незалежно від їх розмірів, розподіляючи кошти по великій кількості активних операцій і кредитних співробітників. Проникнення в сегмент дрібного позичальника може виявитися вигіднішим для банку через мікрофінансові структури, що існують та успішно працюють, і які, до цього, мають досвід і володіють спеціальними технологіями у сфері кредитування малого бізнесу. У свою чергу, МФО самі по собі можуть бути достатньо дисциплінованим і вигідним клієнтом–позичальником.

По–третє, можливість використання МФО банками для реалізації супутніх процесів. МФО можуть бути використані банками не тільки як «передавальна ланка» («роздрібний продавець»), через яку здійснюється зв'язок з дрібним позичальником. За участю МФО банки можуть організувати реалізацію супутніх послуг, наприклад таких, як розміщення в банку депозитних і розрахункових рахунків клієнтів МФО. Клієнти МФО, які з часом перестають бути дрібними підприємцями за своїми розмірами та масштабами діяльності і при цьому вже напрацювали певну кредитну історію, в перспективі стають клієнтами банку–партнера даної МФО.

По–четверта, скорочення витрат для МФО на розвиток інфраструктури (офісів, відділень у регіонах, комунікацій тощо), витрат на обробку операцій, вироблення іміджу тощо. З організаційної точки зору, взаємодія банків та МФО може здійснюватися в таких формах.

1. Створення банками власних мікрофінансових відділень (внутрішні мікрофінансові підрозділи).

2. Створення банком дочірньої компанії МФО або створення незалежного роздрібного центру, афілійованого з банком, але які мають при цьому окремий штат, власну окрему інформаційну систему та окрему політику діяльності і розвитку. Що більше спеціалізованим та незалежним є мікрофінансовий підрозділ банку, то легше він оволодіє необхідними методиками та процедурами мікрофінансування, у той час як надмірно інтегровані структурні підрозділи перебувають під тиском традиційних банківських схем кредитування.

3. Співробітництво банку з МФО, що існує та окремо працює на ринку. Привабливість такого альянсу для банку обумовлена можливостями невисоких витрат на створення спеціальної інфраструктури для мікрофінансових операцій та невисоких ризиків для репутації банків [71].

Співробітництво банку з існуючою МФО може здійснюватися таким чином:

- через кредитні відносини між банком і МФО. Недоліком подібної системи взаємодії є те, що МФО не мають можливості використати можливості банків (мережу філіалів, іншу інфраструктуру тощо);

- МФО виконує функції банківського агента зі збору депозитів;

- МФО виконує функції обслуговуючої компанії. У даному разі обслуговуюча компанія являє собою не фінансову установу, яка займається наданням банку послуг з управління кредитами та видачі кредитів. Обслуговуюча компанія виконує всі функції щодо просування, оцінки, обліку та збиранню позик, у той час як самі позичкові ресурси перебувають на рахунках банку. При цьому за свої послуги обслуговуюча компанія отримує комісійну винагороду. Обслуговуюча компанія може бути організована у формі дочірньої банківської установи або у формі незалежної структури [72].

Найбільшого поширення в зарубіжних країнах отримала взаємодія банків та МФО на основі кредитних відносин. Крім цього, як спільна участь у мікрофінансових програмах, так і просте отримання кредиту означають переказ депозитних та розрахункових рахунків клієнтів МФО та самої МФО до банків–партнерів або до банків–кредиторів. Для банків це означає отримання додаткових безготівкових коштів, а для МФО – збільшення рівня прозорості її операцій.

Фонди мікрокредитування – це спосіб поєднання тимчасово вільного капіталу підприємців, місцевого населення та програм підтримки (грантових, комерційних) для створення доступного для місцевого МСП джерела кредитних коштів. Фактично, фонд мікрокредитування – це каса взаємодопомоги місцевих підприємців. Проводячи засідання щомісяця, або, за потреби, частіше, комісія

фонду з видачі мікrokредитів оперативно затверджує подані заявки і дозволяє налагодити горизонтальні зв'язки між підприємцями, стимулювати співпрацю та взаємодопомогу. Фонд може отримувати безповоротну допомогу за користування позикою, але ці суми повинні бути суттєво меншими за ставки за банківськими кредитами.

Фонд у розмірі 1 – 5 млн. грн. є оптимальним для невеликого міста. У середніх та великих містах таких фондів може бути кілька і вони можуть створюватись за галузевою ознакою. Відшкодування за користуванням позикою не повинно бути більшим ніж 10% в річному еквіваленті, а ще краще – бути на рівні 5–7%. Поворотна допомога надається без застави, але з обов'язковим дотриманням правил фонду. Цільовою групою для такого Фонду є місцеві підприємці, мікро– та малі компанії, фермери. Організація, яка управляє Фондом може отримувати безповоротну фінансову допомогу (відсоток) за надання послуг з обслуговування фонду. Цей відсоток не повинен бути великим (2–5% на рік), оскільки в протилежному випадку це спотворює сенс створення фонду. Проте низький відсоток за адміністрування створює правильну мотивацію розширювати розмір фонду [73].

Ризиками функціонування Фондів мікrokредитування є:

- комерційні – труднощі позичальників, затримки платежів, виведення коштів з фонду інвесторами;
- операційні – вчасне оформлення документів, відсутність кворуму на засіданнях комітету, де приймаються рішення щодо виділення фінансування тощо;
- психологічні – бажання стягувати високий відсоток з позичальників, зважаючи на суттєву різницю у ставках банківських кредитів та фондів мікrokредитування [74].

Незважаючи на ці ризики, Фонд мікrokредитування може стати добрим інструментом підтримки МСП, які потребують коштів, з одного боку, а з іншого – інструментом для розміщення тимчасово вільних коштів МСП, у яких вони є.

Використовуючи зарубіжний досвід мікrokредитування малого і середнього бізнесу в Україні, на нашу думку, слід здійснювати наступні заходи:

- створювати в Україні окремі неприбуткові мікрофінансові установи, які б були наділені правами кредитування підприємств малого і середнього бізнесу;
- створювати в банківських установах відповідні структурні підрозділи або невеликі сектори, які б займались лише вивченням попиту на мікrokредити та вивчали б історію діяльності малих підприємств;
- більш активно фінансувати підприємства малого і середнього бізнесу, які застосовують енергозберігаючі технології;
- запроваджувати систему гарантування мікrokредитів з боку місцевої влади або ж різного роду фондів;
- сприяти більш ефективному кредитуванню малих підприємницьких структур, які експортують продукцію або ж випускають таку, яка зменшує обсяги імпорту;
- розробити загальнодержавні та регіональні програми щодо мікrokредитування малого і середнього бізнесу небанківською системою;
- розширити систему підготовки та підвищення кваліфікації підприємців, особливо в питаннях мікrokредитування малих підприємств [75].

У світовій практиці широкого застосування набув факторинг. Факторинг – це фінансування поставань із відтермінуванням платежу, страхування ризиків, пов'язаних із відтермінуванням, а також управління дебіторською заборгованістю. Розвиток факторингу зумовлений прагненням підприємств до прискорення обігу коштів у розрахунках, скорочення коштів у дебіторській заборгованості і зменшення обсягів неплатежів. Слід зазначити, що вітчизняні підприємства використовують факторинг тільки у разі гострої потреби в кредитах і на дуже короткий термін. Сільськогосподарські підприємства практично зовсім не задіюють цей вид фінансових операцій, що пов'язано насамперед із тим, що в Україні значно поширена передоплата за товар і мало розвинутий комерційний (товарний) кредит, оскільки він є високоризиковим. Вважаємо, що на теперішньому етапі розвитку сільського господарства

використання факторингу буде доцільним для підприємств, які експортують свою продукцію.

Однією з форм нетрадиційного кредитування є форфейтування, яке вигідне для сільськогосподарських підприємств–експортерів. Форфейтинг – це кредитування постачальника через купівлю векселів чи інших боргових зобов'язань, засіб рефінансування комерційного кредиту. Перевагами форфейтингу є те, що підприємства-експортери усі валютні, комерційні, політичні, переказні та інших види ризику переносять на форфейтера. На сьогодні в Україні досить низький відсоток підприємств, які експортують свою продукцію, тому зазначене джерело кредитування може бути перспективним для великих підприємств, які мають міжнародні контракти [76].

Незаперечним залишається той факт, що на теперішньому етапі розвитку кредитного ринку України сільськогосподарським підприємствам «закриті двері» до довгострокових кредитів, які необхідні для закупівлі обладнання, сільськогосподарської техніки, оновлення зношених основних фондів. Агролізінг як одна з перспективних форм нетрадиційного кредитування може пришвидшити процес оновлення матеріально–технічної бази сільськогосподарських підприємств. Лізинг розглядають як передачу майна у тимчасове користування на умовах повернення, терміновості, платності і вважають кредитом в основний капітал. Кредитування у формі машин і устаткування на відміну від грошового кредиту зменшує ризик неповернення коштів, оскільки за лізингодавцем зберігається право власності на передане майно.

P2P–кредитування є процесом запозичення фінансових ресурсів, що надаються без застави від приватних інвесторів. Вони позичають власні кошти фізичним особам чи суб'єктам господарювання без участі банку. Цей вид кредитування називається P2P, що є скороченням англійської фрази «peer to peer» або «person to person» і перекладається як кредит, що надається від людини до людини.

На спеціальних Інтернет–майданчиках інвестор і позичальник знаходять один одного для онлайн-кредитування. Майданчик виступає посередником і надає можливість людям, які мають вільні гроші, інвестувати їх з вигодою для себе або комусь допомогти. Завдяки привабливим умовам кредитування на сервісах P2P позичальники можуть самостійно вказувати потрібну суму та термін кредиту. Інвестори в онлайн–режимі розглядають заявки та обирають ті, що краще відповідають їх уподобанням і можливостям. Щоб позичити гроші, потрібно лише пройти реєстрацію на сайті з паспортом та ПН. При цьому Інтернет–майданчик бере з позичальників комісію за свої послуги. Майданчик P2P–кредитування самостійно перевіряє кредитну історію кожного позичальника та надає оцінку рівня ризику дефолту. Залежно від отриманих даних кожна заявка рейтингується, від цього залежить процентна ставка позики та дохідність для інвестора. Якщо позичальник має непогашені борги або «погану» кредитну історію, то платформа вказує на підвищений рівень дефолту та встановлює найвищу процентну ставку. Клієнти без кредитної історії не зможуть отримати велику суму кредиту [77].

Обсяг P2P–кредитування у світі обчислюється десятками мільярдів доларів та з кожним роком зростає. При цьому механізми відбору клієнтів, які можуть отримати P2P–кредит, постійно вдосконалюються. Створюються додаткові фонди гарантування, використовується страхування інвестицій. Інвестори отримують більше інформації про претендентів, ніж це було раніше.

В Україні сервіс P2P–кредитування має гарні перспективи. Незважаючи на всі недоліки, він дає надію на пожвавлення кредитування малого бізнесу, зокрема в аграрному секторі економіки, шляхом залучення вільних коштів у громадян. Коли всі банки відмовляють у фінансуванні, P2P–кредит може бути єдиним виходом для дрібних аграрних виробників, оскільки ймовірність отримати фінансування вища порівняно з банківськими фінансовими установами. Система P2P–кредитування об'єднала старі принципи та нові цифрові технології в обхід складної банківської системи.

3.2 Розробка інноваційного мікrokредитного продукту для АТ «Прокредитбанк»

Пропонуємо включити до лінійки кредитних продуктів банку – структуроване передекспортне фінансування складських запасів сільськогосподарської продукції. Основні умови такого кредитного продукту узагальнено у табл. 3.1

Таблиця 3.1 – Рекомендовані умови структурованого передекспортного фінансування складських запасів сільськогосподарської продукції

Параметр	Характеристика
Вид кредитування	Відновлювальна кредитна лінія
Термін	До 36 місяців з короткостроковим структурованим режимом функціонування
Валюта кредиту	Гривня, долар США, євро
Розмір фінансування	До 85% ринкової вартості товарів, які будуть надані в заставу
Забезпечення	Товари на складі – зерна зернових, зернобобових та олійних культур (пшениця, ячмінь, ріпак, кукурудза, соя, насіння соняшника), що оформлюються у заставу на підставі подвійних складських свідоцтв у сертифікованих складах / елеваторах. Товари в обороті – зерна зернових, зернобобових та олійних культур та / або продуктів їх переробки (наливна соняшникова, ріпакова, соєва олія та шрот). Не потребує застави основних активів

Джерело: власні дослідження

Додаткова перевага для позичальників банку може бути можливість оформлення подвійних складських свідоцтв, що дозволяє отримати більший обсяг кредитних коштів.

Коли підприємствам–експортерам доводиться певний час зберігати продукцію в очікуванні кращої ціни, в них часто виникає потреба в оборотних коштах. У цьому разі вони звертаються за банківськими кредитами, віддаючи в заставу основні засоби виробництва. Проте під фіксовані (основні) активи — майнові комплекси, нерухомість, обладнання — набагато доцільніше залучати кошти не на поточні витрати, а на довгострокові інвестиційні проекти для модернізації та розширення виробничих потужностей, наприклад, створення

власної переробки або будівництво елеваторів. Натомість для забезпечення поточної діяльності компанії до продажу врожаю оптимальним інструментом є структуроване передекспортне фінансування складських запасів сільгосппродукції та продуктів її переробки [78].

Структуруючи угоду за таким механізмом, банк бере в заставу товари, що зберігаються на складах. Для підприємств, що вирощують сільгоспкультури, — це запаси зернових, зернобобових й олійних культур: пшениці, ячменю, ріпаку, кукурудзи, сої, насіння соняшнику. Для компаній–переробників — наливна соняшникова, ріпакова, соєва олія, а також шрот. Вони належать до стандартних сировинних товарів *commodities*, які котируються на світових біржах. Тобто і банк, і сам аграрій у будь–який час можуть дізнатися їх реальну ціну для оцінювання належного забезпечення необхідного обсягу фінансування.

Допускаються різні умови зберігання заставного товару. Він може перебувати як у складських приміщеннях підприємства–виробника, так і на території перевантажувального терміналу в порту та на сертифікованих лінійних складах/елеваторах. Додатковою перевагою для позичальників є оформлення подвійних складських свідоцтв, що дає змогу підприємствам отримати позику в більшому розмірі. Так, на кожні 100 грн ринкової вартості зерна чи олії, заставлених на підставі подвійних складських свідоцтв, Укресімбанк може надати до 85 грн кредиту, а без них — не більше як 75, що становить відчутну різницю за великих обсягів угоди. Моніторинг фактичної наявності товарів здійснюється відповідними службами банку або сюрвеєрною компанією.

Фінансування надається у вигляді відновлювальної кредитної лінії строком до 36 місяців. До того ж щороку встановлюється перерва в користуванні кредитною лінією на місяць із проміжним погашенням кредитної заборгованості в повному обсязі. Це так званий *clean up* період, пов'язаний із закінченням маркетингового сезону та підготовкою елеваторів і заводів до нового сезону: у червні — для компаній, що вирощують і продають зернові, у серпні — для підприємств, що виробляють і торгують олією [79].

Привабливішою для банку угоду кредитування зробить наявність у позичальника контрактів на майбутнє постачання товару. Для фінустанови це є додатковою гарантією погашення кредиту. Однак залежно від репутації та фінансових показників діяльності позичальника існує можливість фінансування й без застави майнових прав за контрактом, зокрема, коли є потреба довше зберігати зерно на елеваторі.

Таким чином, структуроване передекспортне фінансування складських запасів сільгосппродукції та продуктів її переробки є зручнішим проти звичайного кредитування і не потребує застави основних активів і додаткових документів. До того ж аграрії можуть реалізувати свій товар за вигіднішою ціною, не турбуючись про брак оборотного капіталу.

Також рекомендуємо АТ «Прокредитбанк» провести заміну стандартних продуктів комплексними фінансовими послугами. Наприклад, надання овердрафтних лімітів строком до 60 місяців та полегшення вирішення питання застави. Зокрема, для кредитів понад 5 тис. дол. передбачене покриття заставою лише 75% суми наданого кредиту, а кредити до 5 тис. дол. видають без застави. Тобто, центр ваги питання забезпечення кредитами малих підприємців сьогодні зміщується з вартості кредитів (ставка 15–18% у валюті вже досить посильна й розумна; до речі, у США мікрокредити теж недешеві й коштують 10–11%) і тривалості процедури їхнього оформлення у бік удосконалення банківського обслуговування та захисту підприємців.

З метою оцінки впливу наведених рекомендацій щодо розширення кредитного портфелю аграрних підприємств АТ «Прокредитбанк» побудуємо парну кореляційну модель залежності чистого прибутку досліджуваного банку від обсягу кредитування аграрних підприємств.

Таблиця 3.2 - Вихідні дані для побудови кореляційно-регресійної моделі

Рік	Y – чистий прибуток банку, тис. грн.	X ₁ – обсяг кредитування аграрних підприємств банком, тис. грн.
2015	78906	111233
2016	300648	160492
2017	487258	201050
2018	662457	384528
2019	696224	520342

Джерело: [46]

Проведення розрахунків здійснювалося за допомогою табличного процесора Excel-2016 за допомогою методу найменших квадратів (Додаток А). Отримана наступна кореляційна залежність чистого прибутку АТ «Прокредитбанк» від обсягу кредитування ним сільськогосподарських підприємств (формула 3.1).

$$Y=72975,2+1,3506X_1 \quad (3.1)$$

де, Y – чистий прибуток АТ «Прокредитбанк», тис. грн.;

- X₁ – обсяг кредитування аграрних підприємств АТ «Прокредитбанк», тис. грн.

Коефіцієнти регресії показують, на скільки в середньому змінюється чистий прибуток АТ «Прокредитбанк» при зміні фактора обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств банком. Так, зростання обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств на 1 тис. грн. збільшує чистий дохід досліджуваного банку в середньому 1,3506 тис. грн.

Таблиця 3.3 - Показники кореляційно-регресійної моделі

Показник	Значення
Коефіцієнт множинної кореляції	0,8962
Коефіцієнт множинної детермінації	0,8032
Скоригований коефіцієнт множинної детермінації	0,7376
Стандартна помилка	132364,9
Кількість спостережень	5

Джерело: власні дослідження

Коефіцієнт множинної кореляції складає 0,8962, що свідчить про наявність високої тісноти зв'язку між чистим прибутком АТ «Прокредитбанк» та обсягом кредитування ним сільськогосподарських підприємств. Коефіцієнт множинної детермінації становить 0,8032. Це вказує на те, що варіація чистого прибутку АТ «Прокредитбанк» у зв'язку із зміною обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств становить 80,32%. Це свідчить про наявність додаткових факторів, які також суттєво впливають на рівень чистого прибутку АТ «Прокредитбанк».

Далі проведемо аналіз якості коефіцієнтів отриманої кореляційно-регресійної моделі, які узагальнені у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4 - Аналіз коефіцієнтів кореляційно-регресійної моделі

Показники	Коефіцієнт	Стандартна помилка	t-статистика	Значущість
Y – чистий прибуток банку, тис. грн.	72975,2	121718,9	0,5995	0,5910
X ₁ – обсяг кредитування аграрних підприємств банком, тис. грн.	1,3506	0,3860	3,4989	0,0395

Джерело: власні дослідження

За даними табл. 3.4 можемо зробити висновок, що обсяг кредитування аграрних підприємств АТ «Прокредитбанк» є статистично значущим. Представимо результати побудови кореляційно-регресійної моделі графічно (рис. 3.3).

Для експрес-діагностики адекватності множинної кореляційно-регресійної моделі використано F-критерій Фішера. Оскільки значущість цього критерію складає 0,0395, то з ймовірністю 0,95 можемо стверджувати, що модель є точною та адекватною.

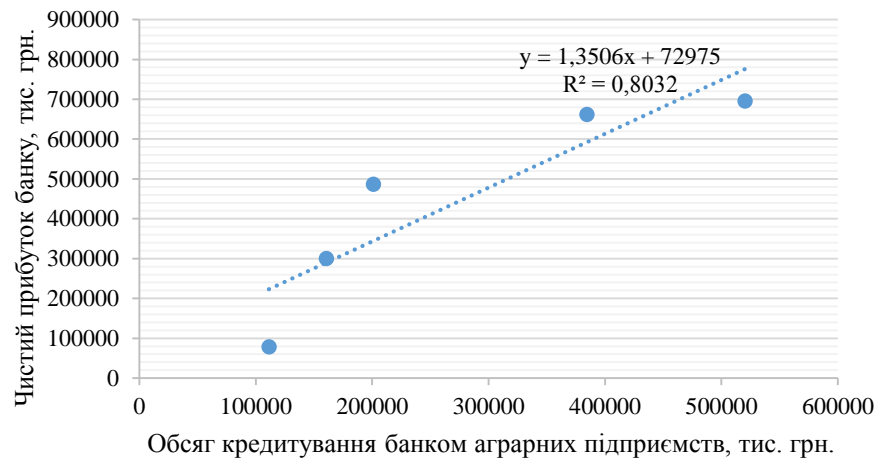

Рисунок 3.3 – Графічне представлення парної кореляційно-регресійної моделі залежності чистого прибутку АТ «Прокредитбанк» від кредитування сільськогосподарських підприємств

Джерело: власні дослідження

Таким чином, запропоновано розширити банківські продукти АТ «Прокредитбанк» за рахунок включення до лінійки кредитних продуктів банку для сільськогосподарських підприємств – структурованого передекспортного фінансування складських запасів сільськогосподарської продукції. Так, зростання обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств на 1 тис. грн. збільшує чистий дохід досліджуваного банку в середньому 1,3506 тис. грн.

Висновки до розділу 3

Рекомендації на макроекономічному рівні полягають у розвитку сільської кредитної кооперації, активізації кредитування аграрних підприємств на основі аграрних розписок та векселів, співпраці мікрофінансових організацій та комерційних банків, створення місцевих фондів мікrokредитування, використання інструментів факторингу, форфейтингу та лізингу, р2р кредитування.

Пріоритетними напрямками удосконалення подальшого розвитку кредитної кооперації є: розширення можливостей кредитних спілок щодо кредитування сільськогосподарських підприємств відповідно до їх потреб, а також іпотечного кредитування; активізація діяльності кредитних спілок у напрямі підтримки сільськогосподарських підприємств для забезпечення виконання державних і регіональних програм соціального та економічного розвитку відповідних територій; визначення місця і ролі об'єднаних кредитних спілок та кооперативних банків у системі кредитної кооперації і внесення відповідних змін до законодавства, що регулює їх діяльність.

Найприйнятнішими інструментами фінансування є векселі та товаророзпорядчі цінні папери, зокрема аграрні розписки. Перспективи їхнього застосування, значною мірою, зумовлюються організаційно–правовими аспектами функціонування цих інструментів: наявності відповідної нормативної бази, надійної системи обліку та належної судової практики виконання передбачених зобов'язань. Але ці інструменти непридатні для отримання фінансових ресурсів на тривалий термін. Як правило, позики, що можна одержати за їхньою допомогою, є короткостроковими. Вони розраховані на 6, щонайбільше – на 9 місяців. Запровадження аграрних розписок дозволить сільськогосподарським підприємствам бути менш залежними від державного та банківського фінансування, а також покращити процес довгострокового планування їх господарської діяльності.

В Україні сервіс P2P–кредитування має гарні перспективи. Незважаючи на всі недоліки, він дає надію на поживлення кредитування малого бізнесу, зокрема в аграрному секторі економіки, шляхом залучення вільних коштів у громадян. Коли всі банки відмовляють у фінансуванні, P2P–кредит може бути єдиним виходом для дрібних аграрних виробників, оскільки ймовірність отримати фінансування вища порівняно з банківськими фінансовими установами. Система P2P–кредитування об'єднала старі принципи та нові цифрові технології в обхід складної банківської системи.

Запропоновано розширити банківські продукти АТ «Прокредитбанк» за рахунок включення до лінійки кредитних продуктів банку для сільськогосподарських підприємств – структурованого передекспортного фінансування складських запасів сільськогосподарської продукції. Так, зростання обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств на 1 тис. грн. збільшує чистий дохід досліджуваного банку в середньому 1,3506 тис. грн.

ВИСНОВКИ

На основі узагальнення теоретичних, методичних та практичних аспектів інноваційних форм мікрокредитування сільського господарства в Україні можемо зробити такі основні висновки:

1. Встановлено, що під мікрокредитуванням слід розуміти надання суб'єктам малого підприємництва невеликих позик на короткостроковий термін з метою розвитку їх господарської діяльності, тобто носить, як правило, цільовий характер.

2. Виділено такі основні моделі мікрокредитування сільського господарства – банківське мікрокредитування, небанківське кредитування, гарантування та страхування мікрокредитів, змішані форми, що передбачають партнерство між різними суб'єктами мікрокредитування. Розвиток моделей мікрокредитування сільського господарства сприяє забезпеченню фінансової стійкості суб'єктів мікрокредитування, забезпечення широти та глибини охоплення потенційних позичальників у галузі сільського господарства, забезпечення добробуту домогосподарств у сільській місцевості.

3. Зроблено висновок, що нова модель нормативно-правового регулювання забезпечуватиме функціонування ефективного та прозорого ринку мікрокредитування фінансовими компаніями, а також його гармонійний розвиток. Запровадження цієї моделі сприятиме усуненню негативних факторів, що стримують розвиток небанківського кредитування фінансовими компаніями, та забезпечуватиме захист прав клієнтів.

4. На основі проведеного аналізу фінансово-кредитної діяльності АТ «Прокредитбанк» встановлено, що, в цілому, спостерігається зростання ефективності управління у АТ «Прокредитбанк». Водночас банку доцільно звернути увагу на формування більш стабільної бази фінансування за рахунок залучення строкових депозитів на тривалі терміни – від 6 місяців. А також необхідно постійно проводити моніторинг проблемної заборгованості та своєчасно реалізовувати заходи щодо її зменшення.

5. З'ясовано, що наразі сільськогосподарські підприємства можуть залучити мікрокредитування переважно у комерційних банків та отримане часткове компенсування відсоткової ставки з боку держави. Сектор мікрофінансування та небанківського кредитування юридичних осіб, зокрема сільськогосподарських підприємств не є розвинутим, а вартість кредитування високою.

6. Зроблено висновок, що на вітчизняному кредитному ринку практично нема програм мікрокредитування, які реалізують за рахунок небанківських фінансово-кредитних установ, а державні програми стимулювання мікрокредитування не є достатньо ефективними. Внаслідок цього на ринку спостерігається значна залежність комерційних банків від співпраці з міжнародними фінансовими організаціями і фондами підтримки підприємництва. Ця ситуація негативно впливає на стабільність ринку мікрокредитування сільського господарства в довготерміновій перспективі.

7. Рекомендації на макроекономічному рівні полягають у розвитку сільської кредитної кооперації, активізації кредитування аграрних підприємств на основі аграрних розписок та векселів, співпраці мікрофінансових організацій та комерційних банків, створення місцевих фондів мікрокредитування, використання інструментів факторингу, форфейтингу та лізингу, р2р кредитування.

Пріоритетними напрямками удосконалення подальшого розвитку кредитної кооперації є: розширення можливостей кредитних спілок щодо кредитування сільськогосподарських підприємств відповідно до їх потреб, а також іпотечного кредитування; активізація діяльності кредитних спілок у напрямі підтримки сільськогосподарських підприємств для забезпечення виконання державних і регіональних програм соціального та економічного розвитку відповідних територій; визначення місця і ролі об'єднаних кредитних спілок та кооперативних банків у системі кредитної кооперації і внесення відповідних змін до законодавства, що регулює їх діяльність.

Найприйнятнішими інструментами фінансування є векселі та товаророзпорядчі цінні папери, зокрема аграрні розписки. Перспективи їхнього застосування, значною мірою, зумовлюються організаційно–правовими аспектами функціонування цих інструментів: наявності відповідної нормативної бази, надійної системи обліку та належної судової практики виконання передбачених зобов'язань. Але ці інструменти непридатні для отримання фінансових ресурсів на тривалий термін. Як правило, позики, що можна одержати за їхньою допомогою, є короткостроковими. Вони розраховані на 6, щонайбільше – на 9 місяців. Запровадження аграрних розписок дозволить сільськогосподарським підприємствам бути менш залежними від державного та банківського фінансування, а також покращити процес довгострокового планування їх господарської діяльності.

В Україні сервіс P2P–кредитування має гарні перспективи. Незважаючи на всі недоліки, він дає надію на поживлення кредитування малого бізнесу, зокрема в аграрному секторі економіки, шляхом залучення вільних коштів у громадян. Коли всі банки відмовляють у фінансуванні, P2P–кредит може бути єдиним виходом для дрібних аграрних виробників, оскільки ймовірність отримати фінансування вища порівняно з банківськими фінансовими установами. Система P2P–кредитування об'єднала старі принципи та нові цифрові технології в обхід складної банківської системи.

8. Запропоновано розширити банківські продукти АТ «Прокредитбанк» за рахунок включення до лінійки кредитних продуктів банку для сільськогосподарських підприємств – структурованого передекспортного фінансування складських запасів сільськогосподарської продукції. Так, зростання обсягу кредитування сільськогосподарських підприємств на 1 тис. грн. збільшує чистий дохід досліджуваного банку в середньому 1,3506 тис. грн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gesellschaftsrechtliche Transformationen von wirtschaftlichen Systemen in den Zeiten der Neo-Industrialisierung. Kornieiev V., Pasichnyk, Yu., Radchenko O., Khodzhaian A. und andere: Collective monograph. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany, 2020. 715 p.
2. Сороківська З. Характерні риси і проблеми розвитку мікрокредитування в Україні. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2014. Вип. 19(1). С. 138–145.
3. Розвиток аграрного сектора національної економіки на інституційних засадах : [монографія] / Ю. М. Лопатинський, В. І. Кифяк. Чернівці, 2014. 248 с.
4. Лупенко Ю.О. Банківське кредитування аграрного сектору економіки. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. №16. С. 197–207.
5. Свинчук А. А. Мікрокредитування соціальних підприємств в Україні: стан та перспективи розвитку. *Фінансовий простір*. 2015. № 2. С. 343–348.
6. Танасюк І. М. Мікрокредитування як механізм ефективного стимулювання розвитку малих і середніх підприємств. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Економіка*. 2008. Т. 89, Вип. 76. С. 70–73.
7. Бочарова Ю.Г. Мікрокредитування як інструмент розвитку малого та середнього бізнесу, інноваційної діяльності. *Торгівля і ринок України*. 2019. №2. С. 108–113.
8. Прокопенко Н. С. Проблеми і перспективи управління банківським кредитуванням підприємств аграрного сектору. *Фінансовий простір*. 2014. №3. – С. 169–176.

9. Варналій З.С. Пріоритети вдосконалення державної політики розвитку малого підприємництва в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2. С.49-54.

10. Вергун А.М. Роль та перспективи розвитку мікрокредитування в країнах, що розвиваються. *Ефективна економіка*. 2020. №2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2020/70.pdf

11. Маренич Т. Г. Банківський кредит у фінансовому забезпеченні сільськогосподарських підприємств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2019. Вип. 200. С. 30–43.

12. Гмиря В. П. Інноваційні механізми кредитування аграрного виробництва України. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2014. Т. 19, Вип. 1(2). С. 95–98.

13. Добровольська О. Запровадження нових механізмів кредитування сільськогосподарських товаровиробників в умовах формування кооперативних засад інфраструктури ринку. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки*. 2016. Вип. 43(2). С. 37–44.

14. Грубінка І. І. Можливі напрямки вдосконалення кредитного механізму здійснення державної підтримки кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств в Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. № 4. С. 215–220.

15. Андрос С. В. Фінансово–кредитне забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. *Університетські наукові записки*. 2018. №3–4. С. 346–356.

16. Кисіль С. С. Механізм банківського кредитування інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. № 2. URL:http://www.economy.nayka.com.ua/index.php/Downloads/pdf/3_2018/152.pdf?op=1&z=6907

17. Скалецька О. В. Тенденції розвитку кредитних відносин між сільськогосподарськими підприємствами та комерційними банками. *Агросвіт*. 2012. № 20. С. 53–56.
18. Яценко О. В. Механізм банківського кредитування в системі залучення коштів у сільськогосподарське виробництво. *Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія : Економіка і менеджмент*. 2016. № 1. С. 85–99.
19. Механізм підтримки фондів мікрокредитування бізнесу. URL: https://www.ppv.net.ua/uploads/work_attachments/Mechanism_for_Supporting_Microfinance_Funds_PPV_2019_UA.pdf
20. Бечко П. К. Напрями оптимізації кредитування суб'єктів господарювання аграрної галузі. *Финансовые услуги*. 2017. № 3. С. 38–42.
21. Вдовенко Л. О. Кредитне забезпечення суб'єктів аграрної сфери через створення фінансових структур. *Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки*. 2015. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_3_6
22. Непочатенко О.О. Роль кредитного ринку в забезпеченні банківськими кредитами сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2020. №23. С. 10–16.
23. Олійник О. О. Концептуальні підходи щодо побудови системи мікрокредитування аграрного сектору економіки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2014. Вип. 200. С. 40–47.
24. Артеменко Д. А. Проблеми кредитування банками аграрного сектору економіки України. *Бізнес-навігатор*. 2018. Вип. 5. С. 128–131.
25. Ботвіна Н. О. Банківське кредитування інвестиційно-інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 25. № 2. С. 58–62.
26. Алескерова Ю.В. Проблеми впровадження банківських кредитних інновацій в аграрній сфері. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 9–1. С. 100–103.

27. Sharma M. Buchenrieder G. Impact of Microfinance on Food Security and Poverty Alleviation: A Review and Synthesis of Empirical Evidence. In: Zeller, M. and R.L. Meyer (eds.) 2002. The triangle of microfinance: Financial sustainability, outreach, and impact. John Hopkins University Press (in collaboration with IFPRI), 2002.

28. Порядок використання коштів, передбачених у Державному бюджеті на 2004 рік, для фінансової підтримки фермерських господарств через механізм мікрокредитування від 17.03.2004 р. № 325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-2004-%D0%BF#Text>

29. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: Закон України від від 21 грудня 2000 року № 2157-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2157-14#Text>

30. Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами: Закон України (проект). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=9328

31. Концепція розвитку системи кредитної кооперації: Розпорядження Кабінету міністрів України від 7 червня 2006 року №321-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/39193945>

32. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21 липня 2020 року № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>

33. Біла книга «Майбутнє регулювання ринку кредитування фінансовими компаніями». Квітень 2020 / Національний банк України. URL:<https://bank.gov.ua/news/all/bila-kniga-maybutnye-regulyuvannya-rinku-kredituvannya-finansovimi-kompaniyami>

34. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг: Закон України 12 липня 2001 року № 2664-III із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>

35. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

36. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

37. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва 2019: статистичний збірник. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/12/Dsvsмм_19.pdf

38. Офіційний Фонду розвитку підприємництва. URL: <https://bdf.gov.ua/uk>

39. Інформація про стан і розвиток фінансових компаній та лізингодавців України у 2019 році. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Ohliad-rynkv.html>

40. Інформаційно-аналітичний портал АПК України. URL: <https://agro.me.gov.ua/ua>

41. Лагодієнко Н. В. Особливості кредитного забезпечення діяльності аграрних підприємств. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки.* 2018. № 2. С. 423–430.

42. Бечко П. К. Макроекономічні підходи щодо короткострокового кредитування сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт.* 2012. № 20. С. 16–19.

43. Більше половини кредитів за програмою «5-7-9%» отримали аграрії. URL: <http://agroconf.org/content/bilshe-polovini-kreditiv-za-programoyu-5-7-9-otrimali-agrariyi-minfin>

44. Відбулася презентація спільного з ЄІБ проекту фінансування підприємств АПК. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/vidbulasia_prezentatsiia_spilnogo_z_ieib_proiektu_finansuvannia_pidpriemstv_apk-1897

45. Ощадбанк спільно з компанією UKRAVIT запустили програму кредитування аграріїв. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2910789-osadbank-spilno-z-kompanieiu-ukravit-zapustili-programu-kredituvanna-agrariiv.html>

46. Офіційний сайт АТ «Прокредитбанк». URL: <https://www.procreditbank.com.ua/>

47. Бондаренко Н. В. Альтернативні інструменти кредитування аграрного сектору економіки. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2015. Вип. 222. С. 71–79.

48. Грубінка І. Напрями вдосконалення кредитного забезпечення аграрних підприємств в Україні через призму іноземного досвіду його здійснення. *Геополітика України: історія і сучасність*. 2016. Вип. 2. С. 112–122.

49. Siudek T. Polish cooperative banking sector in the face of systemic transformation and European integration in agriculture. *Agric. Econ. Czech*, 56. 2010 (3). P. 116-134.

50. Uesugi I. The effectiveness of public credit guarantees in the Japanese loan market. *Journal of the Japanese and International Economies*. 2010 № 24 (4). P.457-480.

51. Катан Л. І. Небанківське кредитування: особливості застосування у діяльності сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 19(2). С. 24–28.

52. Назар М.В. Альтернативні моделі кредитування сільськогосподарських підприємств. *Регіональна економіка*. 2016. №4. С. 83–90.

53. Непочатенко О.О. Перспективи мікрокредитування суб'єктів господарювання аграрної галузі. *Науковий огляд*. 2014. №10. Т.9. С. 1–14.

54. Ступницький О. І. Мікрокредитування малого бізнесу в Україні: досвід ЕС та напрямки реформування. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка*. 2015. Вип. 9. С. 48–58.

55. Негода Ю.В. Аграрні розписки як інструмент структурної трансформації фінансово–кредитних відносин в аграрному бізнесі регіону. *Проблеми інноваційно–інвестиційного розвитку*. 2019. №18. С. 40–58.

56. Правдюк Н. Л. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств: обліковий аспект. *Облік і фінанси*. 2016. №4. С. 69–79.

57. Радченко Н. Г. Аграрні розписки як альтернативна форма кредитування сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. №1. С. 356–361.
58. Содома Р. І. Аграрна розписка як альтернативний механізм кредитування агропідприємства. *Облік і фінанси*. 2017. № 3. С. 112–118.
59. Бурковська А. В. Овердрафт як вид кредитування сільськогосподарських підприємств. *Економічний форум*. 2015. № 1. С. 188–193.
60. Вдовенко Л. О. Аутсорсинг в системі банківського кредитування підприємств аграрного сектору економіки. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 2. С. 60–69.
61. Войтюк А. В. Формування і розвиток Національної системи фінансово–кредитного забезпечення аграрного виробництва. *Вісник аграрної науки*. 2018. №6. С. 75–80.
62. Зоря О.П. Формування інституційного середовища фінансово–кредитного забезпечення аграрних товаровиробників. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50–1. С. 64–68.
63. Кисіль С.С. Пріоритетні напрями покращення кредитного забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. №15. С. 45–49.
64. Лавріненко І. А. Аграрна розписка та вексель: форми кредитування агробізнесу. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 2. С. 289–294.
65. Лупенко Ю.О. Забезпечення короткостроковими фінансовими ресурсами малого агробізнесу: емпіричні дані мікрофінансових організацій. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 34–44.
66. Малій О. Г. Аналіз сучасної системи кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств в Україні. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2018. Вип. 191. С. 285–297.

67. Малій О. Г. Інструменти фінансово–кредитного забезпечення аграрного виробництва. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2016. № 1. С. 60–64.
68. Мальований М.І. Кредитні аспекти державної підтримки сільськогосподарського виробництва України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Т.31. №4. С 96–103.
69. Олійник Л. А. Стан фінансово–кредитного забезпечення сільськогосподарських підприємств України. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер. : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес*. 2013. Вип. 181. С. 224–228.
70. Олійник О.В. Проблеми оптимізації кредитного забезпечення операційних витрат сільськогосподарських підприємств. *Економіка АПК*. 2019. №8. С. 50–58.
71. Онисько С. Парадигми сучасного стану кредитування діяльності аграрних підприємств. *Аграрна економіка*. 2015. Т. 8, № 1–2. С. 31–38.
72. Радченко Н. Г. Удосконалення процесу структурування кредиту для сільськогосподарських підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2016. № 1. С. 90–95.
73. Салогуб І.І. Кредитування аграрного виробництва: особливості, проблеми, напрями розвитку. *Підприємництво та інновації*. 2019. Вип. 9. С. 49–53.
74. Салогуб І.І. Пріоритетні напрями розвитку кредитування в аграрному секторі. *Вісник ХНАУ*. 2019. №4. Т. 1. С. 441–448.
75. Сидор Г. В. Перспективи розвитку сільськогосподарських кредитних кооперативів. *Інноваційна економіка*. 2016. № 3–4. С. 175–180.
76. Скрипник Ю. В. Кредитна підтримка аграрних формувань. *Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_1_34

77. Чернявська Л. В. Особливості кредитних операцій у сфері сільськогосподарського виробництва. *Фінансовий простір*. 2015. № 3. С. 168–175.

78. Щурик М. В. Удосконалення засад кредитування сільськогосподарських підприємств. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2014. № 10. С. 161–168.

79. Щурик М.В. Кредитування потреб аграрного сектору в умовах сьогодення: недоліки та шляхи їх подолання. *Економічний форум*. 2017. №4. С. 176–183.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Результати побудови кореляційно-регресійної моделі

SUMMARY
OUTPUT

<i>Regression Statistics</i>								
Multiple R	0,896201479							
R Square	0,80317709							
Adjusted R Square	0,737569453							
Standard Error	132364,8637							
Observations	5							

ANOVA					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>
Regression	1	2,14488E+11	2,14488E+11	12,24212807	0,039513051
Residual	3	52561371453	17520457151		
Total	4	2,67049E+11			

	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>	<i>Lower 95,0%</i>	<i>Upper 95,0%</i>
Intercept	72975,18422	121718,9802	0,599538249	0,591071849	314388,9347	460339,3031	-314388,9347	460339,3031
X Variable 1	1,350578036	0,386003483	3,498875258	0,039513051	0,122142678	2,579013395	0,122142678	2,579013395

Декларація академічної доброчесності
здобувача вищої освіти ЗНУ

Я, Бондар Богдан Олександрович, студент 2 курсу, денної форми навчання, економічного факультету, спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування», освітньої програми «Фінанси і кредит», адреса електронної пошти: [REDACTED],

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Інноваційні моделі мікрокредитування сільського господарства в Україні» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден(згодна) на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

Бондар Б.А.

Дата _____

Підпис _____

Батракова Т.І.